

Neka obilježja obrazovanja učenika pripadnika romske nacionalne manjine u redovnom obrazovnom sustavu

Guszak, Beata

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:401729>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International](#)/[Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKI STUDIJ

BEATA GUSZAK

DIPLOMSKI RAD

**NEKA OBILJEŽJA OBRAZOVANJA
UČENIKA PRIPADNIKA ROMSKE
NACIONALNE MANJINE U REDOVNOM
OBRAZOVNOM SUSTAVU**

Zagreb, lipanj 2020. godine

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE
(Zagreb)

DIPLOMSKI RAD

Ime i prezime pristupnice: **Beata Guszak**

TEMA DIPLOMSKOG RADA: **NEKA OBILJEŽJA**
OBRAZOVANJA UČENIKA PRIPADNIKA ROMSKE
NACIONALNE MANJINE U REDOVNOM OBRAZOVNOM
SUSTAVU

MENTORICA: **prof. dr. sc. Dejana Bouillet**

Zagreb, lipanj 2020. godine

SADRŽAJ

Sažetak	1
Summary	2
1. UVOD	3
2. ROMI U EUROPI I REPUBLICI HRVATSKOJ.....	4
2.1. Zakonski aspekti.....	6
2.2. Pregled dosadašnjih istraživanja	9
2.3. Pretpostavke inkluzije Roma u redovni obrazovni sustav	14
3. ISTRAŽIVANJE U OSNOVNOJ ŠKOLI DR. VINKA ŽGANCA	20
3.1. Cilj, zadaci i hipoteze.....	20
3.2. Metode	20
3.2.1. Sudionici.....	20
3.2.2. Mjerni instrumenti	21
3.2.3. Metode obrade podataka	21
3.3. Rezultati i rasprava	22
3.3.1. Sociometrija	22
3.3.2. Intervju	30
4. ZAKLJUČAK	40
LITERATURA.....	42
PRILOZI	46
Izjava o samostalnoj izradi rada.....	50

Sažetak

Unutar romske nacionalne manjine djeca čine najranjiviju skupinu. Zbog siromaštva nemaju primjerene zdravstvene, obrazovne i stambene uvjete. Obrazovanje romske manjine je vrlo bitno u njihovu životu jer ono može umanjiti i/ili spriječiti siromaštvo. Mnoga djeca nemaju primjerenu potporu roditelja i zajednice te često izostaju s nastave ili rano izlaze iz obrazovnog sustava. Mnoga pravila unutar društvenih zajednica Roma otežavaju Romkinjama obrazovanje. Vlada Republike Hrvatske propisuje zakone na temelju kojih se promiču prava nacionalnih manjina. Iako postoje jasni zakoni i dalje postoje situacije gdje se ti zakoni krše. Unutar deset godina povećan je broj romske djece u predškolskom odgoju i osnovnoškolskom obrazovnom sustavu, ali i dalje mali broj Roma završava osnovno ili nastavlja daljnje obrazovanje. Kako bi se uključilo Rome u zajednicu bitna je obrazovna inkluzija i interkulturno obrazovanje koje dovodi do slabljenja predrasuda i stereotipa prema romskoj nacionalnoj manjini.

Rad se sastoji od dva glavna djela. U prvom teorijskom dijelu se opisuje dolazak Roma iz Europe u Hrvatsku, njihovi običaji, način života i broj romskog stanovništva na području Republike Hrvatske. Istaknuti su važni zakoni koji štite prava nacionalnih manjina kao što su Ustav, Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnim i srednjim školama, Konvencija o pravima djeteta i drugi. Prikazana su dosadašnja istraživanja o Romima koja se odnose na njihov socijalni i ekonomski status te obrazovanje i zapošljavanje. U teorijskom dijelu diplomskog rada prikazane su i pretpostavke inkluzije Roma u obrazovni sustav Republike Hrvatske. U drugom empirijskom dijelu se prikazuju i analiziraju rezultati istraživanja o nekim aspektima obrazovanja romske djece u osnovnoj školi.

Cilj istraživanja bio je utvrditi neke aspekte osnovnoškolskog obrazovanja Roma. U istraživanju su sudjelovala 23 učenika Osnovne škole dr. Vinka Žganca, od čega ih je petero pripadnika romske nacionalne manjine. Status učenika Roma u razrednom odjelu je ispitan primjenom sociometrijske metode. Za dobivanje uvida u odnos učenika Roma prema obrazovanju korištena je metoda intervjua. Zaključeno je da romski učenici pripadaju u skupinu neprihvaćene djece u razredu što ukazuje na vrlo lošu razinu njihove obrazovne inkluzije.

Ključne riječi: Romi, osnovnoškolsko obrazovanje, obrazovna inkluzija

Summary

In the Romani national minority, children are the most vulnerable group. Poverty causes lack of adequate healthcare, education, and housing conditions. Education is an important part of their lives because it can reduce, or even eliminate poverty. Often, children don't have support from their parents or the community, so they are more than likely to skip school or drop out at early stages. Many social rules inside the Romani community makes it hard for women to get education. Croatian government passed the bill of equality for minorities, but there are still situations where these laws are ignored. In the past decade there has been an increase of Romani children in pre-school and elementary education, but not many of them continue their education. Great importance resides in inclusion and intercultural education to fully include the Romani population in the society. To achieve intercultural education it's important to nurture the differences in culture language and to remove prejudices and stereotypes.

The paper consists of two main parts. The first theoretical part describes the arrival of Romani people from Europe to Croatia, their customs, way of life and the number of Romani population in the Republic of Croatia. Important laws protecting the rights of national minorities were highlighted, such as the Constitution, the Law of Education in Primary and Secondary Schools, the Convention on the Rights of the Child and others. Preceding research on the Romani national minority, related to their social and economic status, as well as education and employment is presented. The theoretical part of the research thesis also presents the assumptions of Roma inclusion in the educational system of the Republic of Croatia. The second, empirical part presents and analyses the results of research on some aspects of the education of Roma children in primary school.

The purpose of the study was to explore some of the aspects of the elementary education within Romani ethnic minority. The study involved 23 students from the Dr. Vinko Žganec Elementary School, five of whom are members of the Romani national minority. The status of Roma students in the classroom was examined using a sociometric method. An interview method was used to gain insight into the attitude of Roma students towards education. It was concluded that Romani students belong to the group of unaccepted children in the class, indicating a very poor level of their educational inclusion.

Key words: Roma people, primary school education, educational inclusion

1. UVOD

Romi, kao jedna od brojnijih nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj zbog svog specifičnog načina života, kulture i jezika često su diskriminirani od strane većinske populacije. Kao marginalizirano društvo kroz prostor i socioekonomske elemente često su isključeni iz uobičajenih društvenih interakcija s većinskom populacijom, obrazovanja, zdravstvenog sustava i drugih sustava, a njihovo zapošljavanje u odrasloj dobi je često onemogućeno. Zbog diskriminacijskog postupanja od strane većinske populacije, Romima su često ugrožena njihova temeljna ljudska prava. Republika Hrvatska ima mnoge zakone i strategije kojima se promiče zaštita nacionalnih manjina. Unutar same romske zajednice najranjivija skupina su djeca. Zbog siromaštva otežani su im životni uvjeti. Romski roditelji djeci vrlo teško mogu osigurati primjerenu brigu i potporu. Mnoga djeca često izostaju s nastave i prerano napuštaju obrazovanje. Iako se posljednjih godina sve više budi svijest o uključivanju Roma u većinsku zajednicu, Romi i dalje doživljavaju diskriminaciju i segregaciju. Inkluzija i interkulturno obrazovanje bitni su za poboljšanje uvjeta života Roma.

Cilj istraživanja bio je utvrditi neke aspekte osnovnoškolskog obrazovanja Roma. Status učenika Roma u razrednom odjelu je ispitan primjenom sociometrijske metode. Za dobivanje uvida u odnos učenika Roma prema obrazovanju korištena je metoda intervjua. Rad se sastoji od dva glavna djela. U prvom, teorijskom dijelu se opisuje dolazak Roma iz Europe u Hrvatsku, njihovi običaji, način života i broj romskog stanovništva na području Republike Hrvatske. Istaknuti su važni zakoni koji štite prava nacionalnih manjina kao što su Ustav, Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnim i srednjim školama, Konvencija o pravima djeteta i drugi. Prikazana su dosadašnja istraživanja o Romima koja se odnose na njihov socijalni i ekonomski status te obrazovanje i zapošljavanje. U teorijskom dijelu diplomskog rada prikazane su i pretpostavke inkluzije Roma u obrazovni sustav Republike Hrvatske. U drugom, empirijskom dijelu se prikazuju i analiziraju rezultati istraživanja o nekim aspektima obrazovanja romske djece u osnovnoj školi. Zaključno se ističe kako su romska djeca bez obzira na sve zakone i strategije koje zagovaraju njihova temeljna ljudska prava i dalje slabo integrirana u većinsku zajednicu.

2. ROMI U EUROPI I REPUBLICI HRVATSKOJ

Prve migracije Roma započele su iz Indije, pretpostavlja se, pod prisilom rata u 7. stoljeću kada su se raspadale indijske države (Hrvatić, 2000a). Njihovi putevi nastavljali su se preko Afganistana i Perzije, dio se kretao putem Sirije i Egipta, a dio je dolazak u Europu ostvario putem Turske prelazeći Bospor (Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina¹). O stalnoj selidbi Roma govori i Legenda o kovanju čavla. Kada su Isusa predali tamničarima, poslali su dva Rimljana s novcima po četiri čavla. Rimski vojnici su dio novca zapili, a s ostatkom su došli do židovskog kovača. Nakon što je kovač odbio napraviti čavle jer je čuo za koju su svrhu potrebni, vojnici su ga ubili. Isto je bilo i s drugim židovskim kovačem. Rimski vojnici su, zatim stigli do Roma koji se nalazio izvan zidina Jeruzalema i zatražili ga da im iskuje četiri čavla. U trenutku kovanja četvrtog čavla, vojnici su otkrili svrhu tih čavli. Rom je nastavio kovati, pričekao da se čavao ohladi, ali se nikada nije ohladio i ostao je usijan. Rom je spremio svoje stvari i pobjegao. Kuda god da je Rom išao, usijani čavao ga je pratio te četvrti čavao luta s jednog na drugi kraj svijeta. U legendi se pronalazi motiv vječnog lutanja (Dragun, 2000). S obzirom na Romski nomadski život njihov jezik sastoji se od više osnovnih sastavnica. To su hindi, nepal, punjab i drugi jezici koji su bliski Indiji. Također, njihove česte migracije rezultirale su brojnim posuđenicama iz zemalja kojima su se kretali, ali je i romski jezik utjecao na brojne druge jezike u zemljama kao na primjer u španjolskoj Andaluziji ili u Engleskoj i Walesu. Nomadski način života i razni utjecaju zemalja na romski jezik stavlja veliki naglasak i važnost na jezik kao identitet Roma. Kao što su migracije utjecale na jezik, tako su utjecale i na imena romskih skupina. Mnogobrojni nazivi za Rome najčešće se vežu uz porijeklo, poslove kojima su se bavili ili viđenje njihove povijesti. Francuski naziv za Rome je *Bohemiens*, španjolski *Hungaros*, engleski *Gypsy*, ili jednostavno nazivi koji su proizašli iz romske terminologije: *Manuš*, *Romanichals*, *Didikais*, *Romanichels* (Liegeois, 2009). Nazivi koji upućuju na posao ili stil života su: *Kalderaši* (kotlari), *Lovari* i *Džambazi* (konjari), *Aurari* (zlatari), *Bajaši* (rudari), *Kovači*, *Perajari* i slično (Hrvatska enciklopedija, 2020a). Radosavljević i suradnici (2019), ističu kako starosjedioci i dan danas nazivaju Rome s riječju Cigan, iako u bajaškom rumunjskom

¹ <https://pravamanjina.gov.hr/nacionalne-manjine/ostvarivanje-prava-romske-nacionalne-manjine/nacionalni-program-za-rome/obilježja-roma-u-rh/385>

jeziku riječ *cigan* i *ciganka* znače *muž* i *žena*. Također objašnjavaju kako riječ *Rom* na *romani chibu* znači *čovjek*.

Dolazak Roma u Republiku Hrvatsku zabilježen je od 14. stoljeća. Prvi puta se spominju na području Dubrovnika 1362. godine, a 1373. i u Zagrebu. Po dolasku u Hrvatsku naseljavali su i ostatak Hrvatske: Pulu, Šibenik, Međimurje (Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina²). U Hrvatskoj većini Roma hrvatski jezik nije materinski jezik, odnosno u obiteljima komuniciraju drugim jezikom. Dvije vrste romskog jezika karakteristični su za Rome u Hrvatskoj, a to su romski jezik/*romani chib* i bajaški rumunjski/*ljimba d'bjash*. *Romani chib* je i službeni jezik Roma i u svijetu se služi s njime oko 3 milijuna ljudi. U Hrvatskoj tim jezikom govori 42,4% Roma. Bajaškim rumunjskim jezikom služe se Romi u Međimurju i istočnoj Hrvatskoj, te njime govori 36,5% Roma, a svaki od tih jezika ima i različite dijalekte (*The Romani Early Years Network*, 2015). Prema popisu stanovništva iz 2011. godine u Republici Hrvatskoj živi 16975 Roma, 0,40% od ukupnog broja stanovništva. U Gradu Zagrebu zabilježeno 2755 Roma, što čini 0,35% od ukupnog broja Roma u Hrvatskoj (Državni zavod za statistiku, 2011a). Kunac, Klasnić i Lalić (2018) svojim su istraživanjem utvrdili da u Hrvatskoj živi 24524 Roma. Ističu kako je trenutno ovo najpreciznija brojka te da su dosad postojali problemi u određivanju romske populacije. Romskim jezikom u Republici Hrvatskoj služi se 14369 Roma, 0,34% od ukupnog stanovništva Republike Hrvatske (Državni zavod za statistiku, 2011b).

Zbog same povijesti, njihove migracije, stečena iskustva i različitosti u jeziku, Romi su stvorili specifične kulturne i društvene obrasce. U romskoj kulturi je iznimno važna obitelj koja im omogućuje obavljanje poslova, sigurnost, odgoj, autonomiju kod djece i stabilnost. Društveni položaj pojedinca u romskoj zajednici temeljen je na njegovom identitetu koji se tretira kao iznimno važna društvena vrijednost (Liegeois, 2009). Struktura same obitelji kod Roma povezana je s Indijskom tradicijom. Prilikom nastajanja nove obitelji moguća su dva ishoda, a to su razmjena ili otmica Romkinja. Status žena u obitelji je bitan jer odgaja i obavlja kućanske poslove. Upravo kroz aspekte romske obitelji stvara se identitet Roma (Hrvatić, 1996).

² pravamanjina.gov.hr/nacionalne-manjine/ostvarivanje-prava-romske-nacionalne-manjine/nacionalni-program-za-rome/obilježja-roma-u-rh/385

2.1. Zakonski aspekti

Bez obzira gdje Romi živjeli, većina njih građani su te države u kojoj žive. Sukladno tome imaju iste obaveze i prava kao i ostali građani neovisno o nacionalnosti, vjeroispovijesti, spolu, dobi i ostalim specifičnostima (Liegeois, 2009). Problemi romskih zajednica su mlađe žene koje neprestano rade kućanske poslove i rađaju dok su i one same još djeca (Fonseca, 2005). Uz pojavu dječjih brakova veže se i siromaštvo koje je najznačajnije obilježje romskih zajednica u Hrvatskoj (Kutnjak Vrtarić, 2019).

„Posebice su ugrožena skupina zbog siromaštva, stigmatizacije, diskriminacije u društvu, društvene isključenosti, nemogućnosti razvoja vlastitoga identiteta zbog segregacije i/ili asimilacije. Romi nemaju zadovoljene osnovne potrebe kao što su zdravstvene i socijalne usluge, stambeno pitanje i obrazovanje. Pripadaju najsiromašnjoj skupini i najvećim dijelom su društveno isključeni.“ (Tonković, 2017, str. 35).

Stoga je važno istaknuti konvencije, zakone i ostale zakonodavne aspekte koji zagovaraju dječja prava i prava manjina.

Jedan od najvažnijih međunarodnih dokumenata jest Konvencija o pravima djeteta usvojena 20. studenoga 1989. godine od strane Glavne skupštine Ujedinjenih naroda. Konvenciju je ratificiralo 196 država, a Hrvatska od dana osamostaljenja, 8. listopada 1991. godine (UNICEF³). Glavno polazište Konvencije o pravima djeteta jest da su djeca psihički i fizički nezrela te im je samim time potrebna zaštita oblikovana kroz njihova prava. Konvencija je jedinstvena jer je: sveobuhvatna, univerzalna, bezuvjetna i holistička. Osigurava sva prava djece, odnosi se na svu djecu, zahtjeva da sve vlade poduzimaju jednake angažmane bez obzira na sredstva kojima raspolažu i propagira da su sva prava jednako važna i nedjeljiva. U Konvenciji o pravima djeteta (1989) nalazi se 54 članka. Članci od 1. do 41. određuju pojam djeteta, od 42. do 45. članka odnosi se na praćenje provedbe Konvencije, dok se od 46. do 54. članka nalaze odredbe za uspostavljanje Konvencije na snagu. Članci se mogu podijeliti na: prava preživljavanja, razvojna prava, zaštitna prava i prava sudjelovanja. Konvencija o pravima djeteta u čl. 1. definira dijete kao osobu koja je mlađa od 18 godina, ukoliko je i zakonom određena ta granica kao punoljetnost. Prema Konvenciji o pravima

³ <https://www.unicef.org/croatia/konvencija-o-pravima-djeteta>

djeteta (1989), djeca imaju: pravo na konzumiranje prava bez obzira na nacionalnost, pravo na identitet, pravo na zaštitu od nasilnog postupanja prema njima, pravo na zdravstvenu skrb i pitku vodu te kvalitetnu hranu, pravo na pomoć od države ukoliko žive u siromaštvu, pravo na kvalitetno obrazovanje i drugo. Svi članci su iznimno važni za život djece te se niti jedan ne smije zapostaviti.

Osim Konvencije o pravima djeteta, važno je spomenuti i Ustav Republike Hrvatske jer je on temeljni dokument Republike Hrvatske. Važno je istaknuti članak 3. koji govori o slobodi i ravnopravnosti bez obzira na spol i nacionalnost, o jednakosti i slobodi za sve, te su to ujedno i temelji za tumačenje samog Ustava (Narodne novine 56/90, 135/97, 8/98, 113/2000, 124/2000, 28/2001, 41/2001, 55/2001, 76/2010). Unutar trećeg dijela Ustava *Zaštita ljudskih prava i temeljnih sloboda* nalaze se *Zajedničke odredbe* iz kojih se mogu iščitati članci koji govore o pravima i slobodi neovisno o rasi i boji kože, spolu, jeziku, vjeroispovijesti i nacionalnosti te osigurava ravnopravnosti svim nacionalnim manjinama. Ti članci definiraju jednaka prava pripadnika svih nacionalnih manjina, uključujući i romsku nacionalnu manjinu.

Svi zakoni u Republici Hrvatskoj doneseni su u skladu s Ustavom te niti jedan zakon ne može kršiti temeljna Ustavna načela. Unutar Obiteljskog zakona, osim poštivanja temeljnih Ustavnih načela, definirana su načela na kojima se temelji sam zakon. Ona zagovaraju ravnopravnost žene i muškarca, zaštitu dobrobiti i prava djeteta i primjerenu skrb o djetetu bez roditeljske skrbi. U pogledu sklapanja dječjih brakova, Obiteljski zakon u članku 25. zabranjuje stupanje u brak osobama mlađima od osamnaest godina (Narodne novine 103/2015). Prema tome, dječji brakovi podrazumijevaju grubo kršenje Obiteljskog zakona i ranije navedenih prava djece. U drugom dijelu Obiteljskog zakona pod naslovom *Prava djeteta i pravni odnos roditelja i djeteta* nalaze se članci od 84. do 90. koji se odnose na osobna prava djeteta. U člancima su definirana: prava djeteta na skrb i zdravlje; prava na sigurnost i odgoj u obitelji; djetetova dužnost poštivanja roditelja i pomaganja u obiteljskoj zajednici. U Obiteljskom zakonu opisani su i temeljni sadržaji roditeljske skrbi koji obvezuju roditelje/skrbnike da omoguće djeci pravo na zdravlje, razvoj, njegu i zaštitu, odgoj i obrazovanje, ostvarivanje osobnih odnosa i određivanje mjesta stanovanja.

Na temelju Ustava Republike Hrvatske donesen je i Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina (Narodne novine, 155/02, 47/10). Republika Hrvatska obavezuje

se da će štiti sva prava nacionalnih manjina. Nacionalna manjina jest ona skupina hrvatskih državljana koja se nalazi na području Republike Hrvatske, a imaju drugačija etnička, jezična, kulturna i vjerska obilježja od drugih građana. Svaki građanin ima pravo izjasniti se kao pripadnik određene nacionalne manjine i ima jednaka prava kao i svi drugi građani. Pripadnici nacionalnih manjina ostvaruju posebna prava kojima se njeguje njihov jezik i kultura, slobodno korištenje znamenja i simbola te pravo na očitovanje svoje vjere. Također, pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo na obrazovanje na vlastitom jeziku i pismu.

Obzirom na romsku nacionalnu manjinu važno je istaknuti i Zakon o suzbijanju diskriminacije. Zakonom o suzbijanju diskriminacije (Narodne novine, 85/08, 112/2012) Republika Hrvatska promiče zaštitu od diskriminacije po bilo kojoj osnovi. Oblici diskriminacije su: izravna i neizravna diskriminacija, uznemiravanje i spolno uznemiravanje, poticanje na diskriminaciju i propuštanje razumne prilagodbe, segregacija, teži oblici diskriminacije. Ovim Zakonom se osigurava zaštita ravnopravnosti i ostvarivanje jednakih mogućnosti svih građana i građanki Republike Hrvatske.

Važan je i Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (Narodne novine 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 126/12, 94/13, 152/14, 07/17, 68/18, 98/19). U petom dijelu zakona pod naslovom *Učenici* nalaze se prava učenika u odgoju i obrazovanju u javnim ustanovama. Važno je istaknuti članak 65. koji određuje da učenicima s teškoćama pripadaju i učenici koji su uvjetovani odgojnim, socijalnim, ekonomskim, kulturnim i jezičnim čimbenicima. Upravo u tu skupinu učenika s teškoćama pripadaju učenici romske nacionalne manjine zbog siromaštva, jezične barijere i drugačijih kulturalnih obilježja. Članak 67. Zakona školskim ustanovama nalaže da učenicima omoguće uvijete za zdrav mentalni i fizički razvoj te njihovu socijalnu dobrobit, spriječe neprimjerene oblike ponašanja, brinu se o sigurnosti učenika, omoguće svim učenicima jednake uvijete i brinu se o zdravstvenom stanju učenika. Članak 70. nalaže svim radnicima u školskom sustavu da poduzimaju sve mjere zaštite učenika i prijavljuju bilo koje kršenje njihovih prava.

Republika Hrvatska izradila je Nacionalnu strategiju za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. do 2020. (Narodne novine, 150/2011) godine s interesom pomaganja romskoj nacionalnoj manjini u poboljšanju životnih uvjeta. Strategija je

nadogradnja na Nacionalni program za Rome iz 2003. godine (Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina⁴). Strategija obuhvaća obrazovanje, zapošljavanje, uključivanje u gospodarski život, zdravstvenu zaštitu, socijalnu skrb, prostorno uređenjem stanovanje, zaštitu okoliša, uključivanje u društveni i kulturni život, statusna rješenja, suzbijanje diskriminacije i pomoć u ostvarivanju prava. Za svaku od skupina određen je opći cilj te posebni ciljevi.

Iz ovog kratkog pregleda zakonskih aspekata prava i obveza članova romske zajednice u Republici Hrvatskoj moguće je zaključiti da postoje pravne postavke za osiguranje ravnopravnosti Roma u našem društvu te da je zakonodavac razvio mehanizme zaštite prava djece u slučaju ugroze. Pitanje je, međutim, jesu li ti mehanizmi uistinu pristupačni romskoj zajednici, o čemu nas informiraju rezultati do sada provedenih znanstvenih istraživanja.

2.2. Pregled dosadašnjih istraživanja

U istraživanju kojeg je provela Rebernak (1986) pronalazimo podatke o obrazovanju i pismenosti Roma. Istraživanje je provedeno u deset općina u kojem je sudjelovalo oko tisuću ispitanika. Najveći broj ispitanika ima završena prva četiri razreda osnovne škole, dok je manji broj ispitanika završilo sedam razreda osnovne škole. Nešto veći postotak završene osnovne škole imaju muškarci od žena, te je veće odustajanje djevojčica od obrazovanja za vrijeme osnovne škole. Od ukupnog broja ispitanika, samo ih pet ima završenu srednju školu (gimnazija, trgovačka škola, škola u privredi i tehnička škola), a svi ispitanici sa srednjoškolskim obrazovanjem su muškarci. Zanimljivo je da su autori utvrdili veći postotak pismenih Romkinja, nego Roma za 1,4%. Pokazalo se da je mlađe romsko stanovništvo pismenije od starijeg romskog stanovništva. Ipak, veliki je postotak romskog stanovništva koje nema završenu osnovnu školu i koje je nepismeno.

Istraživanje Socijalne i zdravstvene zaštite Roma provela je Galogaža (1986). Istraživanje je provedeno u devet općina, a analizirani su podaci anketa iz 1980. godine koje su proveli centri za socijalni rad. Pokazalo se da je u tretmanu centra za socijalnu skrb 319 kućanstva što čini brojku od 1245 osoba, a najveći broj je u Belom Manastiru. Velike su razlike u brojevima kućanstva uspoređujući općine zbog bolje integriranosti Roma ili zbog slabijeg djelovanja centra za socijalnu skrb po pitanju Roma. Najveći

⁴ <https://ljudskaprava.gov.hr/ostvarivanje-prava-romske-nacionalne-manjine/584>

broj Roma je u tretmanu zbog društveno neprihvatljivog ponašanja, a nešto manji broj zbog nedostatka prihoda za uzdržavanje. Među neprihvatljivih ponašanja korisnika usluga socijalne skrbi najviše je prekršaja javnog reda i mira, slijede krivična djela, prosjačenje i skitnja, a najmanje je prostitucije. Centar za socijalnu skrb u najvećem broju nudi usluge stručnog socijalnog rada i razne materijalne oblike pomoći. Najveći broj kućanstva koji koriste te usluge ima zdravstveno osiguranje na teret općine, iako postoje brojni bez zdravstvenog osiguranja. Autori su utvrdili da su najčešće bolesti kod Roma tuberkuloza pluća, reumatska oboljenja, bolesti dišnih organa, upala bubrega, srčana oboljenja i bolesti probavnog trakta.

Baranović (2009) donosi izvještaj o rezultatima istraživanja iz 2008. godine pod naslovom *Život Romkinja u Hrvatskoj s naglaskom na pristup obrazovanju*. Istraživanje je provedeno u pet županija i gradu Zagrebu, a u njemu je sudjelovalo 715 ispitanika, od čega su Romkinje činile 51,6%, a Romi 48,4%. Pomoću anketa ispitivali su se dob, spol, mjesto stanovanja, uvjeti života, obiteljski i bračni status, obrazovanje, zaposlenost, obrazovanje djece i prijedlozi mjera za poboljšanje obrazovanja romske nacionalne manjine. Utvrđeno je da veliki broj Roma živi u lošim uvjetima. 41% obiteljskih zajednica s četiri ili više članova živi u prostorima manjima od 50 m². U obrazovanju žena veliku ulogu imaju njihove obitelji i mjesto u kojem žive. 54% Romkinja sklopilo je brakove u dobi od 15 do 18 godina, a njih 56% rodilo je dijete u istom dobnom razdoblju, od 15. do 18. godine. Rana udaja i rano rađanje djece uvelike onemogućuju njihovo obrazovanje. Samo 17,5% Romkinja ima završenu osnovnu školu, dok njih 20,6% ima nikakvo obrazovanje, a 41,3% nema završenu osnovnu školu. Kada je riječ o zapošljavanju, Romkinje su rjeđe zaposlene nego Romi. Ako i rade, ne konzumiraju prava iz radnog odnosa jer najčešće nisu prijavljene.

Predrasude u dječjoj dobi: provjera dviju skala socijalne distance naslov je istraživanja autora Maričić, Kamenov i Horvat (2010). Istraživanje dječjih predrasuda odvijalo se s 311 sudionika, učenika 5. i 6. razreda zagrebačkih osnovnih škola. Jednom skalom ispitivali su se udaljeni i bliski kontakti, a drugom skalom spremnost na bliske kontakte i zajedničku aktivnost. Ciljne skupine bile su slijepa djeca, djeca u invalidskim kolicima, pretila djeca i romska djeca. U razredima u kojima je provedeno istraživanje, nikada nisu polazila djeca ciljnih skupina. Istraživanje je pokazalo kako učenici najveću socijalnu distancu usmjeravaju prema Romima. 10,6% učenika ne prihvaća da Romi žive u njihovom gradu, a 21,2% u njihovoj ulici. Učenici su izrazili

i negodovanje prema Romima u vlastitoj školi, u vlastitom razredu, a najveći postotak ne bi želio sjediti s njima u klupi, njih 42,1%. 54% učenika ne bi htjelo da su im Romi najbolji prijatelji. Također, ne bi s njima niti dijeliti tajne, svakodnevno se družili, boravili s njima u vlastitom domu ili odlazilo na druženje kod njih. Dječaci u značajnijem većem broju izražavaju neprihvatanje prema svim skupinama u usporedbi s djevojčicama.

Bagić i sur. (2014) iznose analizu podataka o romskoj svakodnevnicu u Hrvatskoj. Istraživanje se odnosi na socioekonomski položaj romskog stanovništva, a provedeno je u 12 zemalja, uključujući Hrvatsku. Dobiveni rezultati pokazuju relativno siromaštvo svih Roma, a čak njih 9% je apsolutno siromašno. Bagić i sur. (2014) ističu kako to može biti posljedica isključivanja i diskriminacije. Najranjiviju skupinu čine djeca, a upravo siromaštvo još više otežava situaciju u razvojnim mogućnostima djece Roma. Uz probleme siromaštva vežu se i problemi s obrazovanjem jer ne mogu ostvariti pune obrazovne mogućnosti. Čak 20% manje Roma od ne-roma u dobi do šest godina je uključeno u predškolsko obrazovanje, dok je vrlo mala razlika u postotku kada govorimo o uključenosti u osnovnoškolsko obrazovanje. Broj znatno opada kada govorimo o uključenosti Roma u srednjoškolsko obrazovanje. Rezultat malog broja Roma koji su uključeni u viši obrazovni sustav jest lošiji položaj na tržištu rada naspram ne-romske populacije. Loša ekonomska situacija usko je vezana sa zdravstvenom slikom Roma. Kao najveći problem autori ističu nemogućnost kupnje lijekova i neposjedovanje zdravstvenog osiguranja. Najveća razlika između Romskog stanovništva i ostalog stanovništva očituje se kada je riječ o stambenim uvjetima. Više od 50% romskih kućanstava nema pristup kanalizaciji i septičkoj jami, 50% nema sanitarne prostorije, 47% nema pitku vodu, a 12% njih živi bez električne energije. Kada je riječ o predškolskom obrazovanju, romska djeca su slabo uključena u taj sustav. Razlika od 20% polaznika programa ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja ide u prilog ne-romskoj djeci. Sustav osnovnoškolskog obrazovanja pohađa 88,8% Roma, dok udio ne-romske djece iznosi 92,7% od 100%. Romi imaju više od šest godina manje školovanja od ne-romske populacije. Romkinje su u obrazovnom sustavu dvije godine kraće nego Romi, što čini razliku od skoro sedam godina kraćeg školovanja u odnosu s ostalim vršnjacima. Prosječna dob Romkinja koje imaju dogovorene brakove je između 15. i 18. godine života.

Nešto novije rezultate znanstvenog istraživanja, iz 2018. godine, predstavljaju Kunac, Klasnić i Lalić (2018) u radu *Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: istraživanje baznih podataka*. U istraživanju sudjelovalo je 463 romske djece. Utvrđeno je da 69% djece u dobi od 3. do 6. godine ne sudjeluje u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju. U program predškole sudjeluje 29,7% djece u dobi od 6 godina, a samo 24,3% djece ide u vrtić. 91,3% sedmogodišnjaka uključeno je u osnovnoškolsko obrazovanje. Anketiranjem dobne skupine između 26 i 40 godina o odustajanju od osnovne škole navedeno je nekoliko razloga. Najčešći razlog su financijske nemogućnosti, a svaki peti odustao je zbog dogovorenog braka. Od ukupnog broja ispitanika o interesu roditelja za nastavak školovanja djece nakon osnovne škole, njih 3,4% odgovorilo je da uopće ne želi, 4,9% da djelomično želi, 0,9% da ne zna, a njih 90% da izrazito želi nastaviti obrazovanje. Kada je riječ o srednjoškolskom obrazovanju, u njega je uključeno 31% romskih učenika i mjeri veću brojku Roma nego Romkinja. Istraživanje obuhvaća sedam osoba koje su uključene u višu školu, šest na veleučilištu i šest na fakultetu.

Peček i Munda (2016) provele su istraživanje u Mariboru sa 77 ispitanika iz osnovne škole. Cilj istraživanja bio je ispitati stavove romskih učenika o osnovnoškolskom i budućem obrazovanju. Na pitanje vole li ići u školu, 84% učenika odgovorilo je pozitivno, 6,5% negativno, a 9,1% ponekad. Kada je riječ o završetku osnovnoškolskog obrazovanja, 83,1% smatra kako će završiti školu, dok samo 1,3% smatra da neće. Planove za obrazovanje nakon osnovne škole ima 70,1% ispitanih učenika. Slično istraživanje o stavovima učenika napravili su Lapat i Šlezak (2011) u Međimurju sa 104 romska ispitanika od 5. do 8. razreda. Samo šest ispitanika reklo je kako ne voli ići u školu, a 104 odgovorilo je pozitivno. Svi učenici smatraju kako je važno ići u školi, no unatoč tome, jedna trećina učenika ne bi pohađala školu da nije obavezna. 29,8% romskih učenika smatraju da u školi ništa nije teško, a mali broj ispitanika kaže da ima previše za učiti, previše za pamtiti i da ne razumiju nastavni sadržaj. Čak 98,9% učenika smatra da će im život biti bolji zbog obrazovanja.

Kende, Hadarics i Lašticova (2016) proveli su istraživanje u Mađarskoj o stavovima ne-romske populacije o Romima. Sudjelovalo je 1083 ispitanika koje su činili mađarski studenti, slovački studenti, učitelji u posebnom obrazovanju i građani iz dijelova Mađarske koja ima više Roma od mađarskog prosjeka. Rezultati su prikazali negativna uvjerenja prema Romima. Negativni stereotipi povezani su s kriminalom i

lijenosti te negodovanjem što Romi dobivaju nezaslužene pogodnosti i samim time su teret socijalnog sustava. Sudionici istraživanja izrazili su kako Romi predstavljaju ekonomsku i fizičku prijetnju. Unatoč svim negativnim stereotipnim uvjerenjima, sudionici smatraju da Romi imaju i romantičnu stranu izraženu kroz folklor, jedinstvenu i drugačiju kulturu.

Miošić-Lisjak (2017) prikazuje analizu učinkovitosti i utjecaja antidiskriminacijske politike pod naslovom *Korak naprijed, nazad dva: Antidiskriminacijska politika u Hrvatskoj*. U poglavlju pod naslovom *Diskriminacija po osnovi etniciteta/nacionalnosti/rase* ističe kako je ta diskriminacija najčešći oblik. U Hrvatskoj, Romi i Srbi najugroženije su društvene skupine po toj osnovi diskriminacije. Istraživanja putem anketa u usporedbi s 2013. godinom smanjio se osjećaj ugroze prema Romima s 44,2% na 24,7%, a razlog tomu smatra se niska razina društvene moći. Veći udio građana naspram 2013. godine smatra da se pripadnici drugih nacionalnih manjina ne smiju držati svoje vjere i kulture te da bi trebali odustati od istoga. Tek 8% Roma zaposleno je u Hrvatskoj. U 2015. godini 0,01% zaposleno je u državnim upravama, stručnim službama i uredima Vlade Republike Hrvatske dok za zaposlene u lokalnim i regionalnim zajednicama uopće nema podataka. Po pitanju stanovanja, Romi su izloženi geto naseljima i segregacijom istih.

Istraživanje kojeg su realizirali Bhabha i suradnici (2018) imalo je cilj istražiti zašto samo jedan od sto Roma pohađa fakultet. Istraživanje je provedeno u Srbiji s dvije skupine ispitanika: 89 romskih ispitanika koji pohađaju fakultet i 100 romskih ispitanika koji ne pohađaju fakultet. Obje skupine imaju neke sličnosti, kao što su siromaštvo, marginalizirano društvo i veliku povezanost s prijateljima i obitelji. Romi koji su uspjeli upisati fakultete pohađali su predškolske ustanove, imali su financijske potpore za vrijeme školovanja i njihovi učitelji su ulagali velike napore u njihovo obrazovanje. 58% romskih studenata doživjelo je diskriminaciju u osnovnoškolskom ili srednjoškolskom obrazovanju. Obje skupine ispitanika doživjele su više diskriminacija za vrijeme osnovnoškolskog obrazovanja. Studenti Romi doživjeli su više diskriminacije od učitelja nego od vršnjaka. 2014. godine u Srbiji 6% romske djece pohađalo je vrtić, 85% osnovnu školu, 36% njih nije završilo osnovnu školu, a 22% polazilo je u srednju školu. Samo jedan od sto Roma uspije upisati fakultet. Kada je riječ o roditeljskoj potpori, njih 93% cijeni obrazovanje vlastite djece te polažu veliku nadu za završetak školovanja, zapošljavanje i neovisnost djece. Obje grupe

ispitanika imaju sličnu povijesnu, socijalnu i ekonomsku pozadinu ali se razlikuju prema obrazovanju roditelja. Oba roditelja djece studenata imaju veće obrazovno postignuće od roditelja djece koja nisu upisala fakultet. 63% romskih studenata pohađalo je vrtić u prosjeku od dvije godine, dok je vrtić pohađalo 19% manje Roma bez fakulteta. Veliku ulogu u upisu Roma na fakultet imaju financijska pomoć, potpora obitelji, učitelja i vršnjaka.

Sva navedena istraživanja daju nam pobližu sliku o Romima, njihovom socioekonomskom statusu, stambenim uvjetima i obilježjima njihovog obrazovanja. Vidljivo je da mnogi Romi žive u lošim uvjetima gdje poneki nemaju struju i vodu te ovise o socijalnoj pomoći. Također je uočljivo da većina Roma nema otpor prema obrazovanju, ali i dalje učestalo prerano napušta sustav obrazovanja. S druge strane, većinska populacija se prema Romima i dalje odnosi temeljem stereotipa i predrasuda što vodi otporima i socijalnoj distanciranosti od tog naroda.

2.3. Pretpostavke inkluzije Roma u redovni obrazovni sustav

U svim, pa i romskim zajednicama, djeca pripadaju najranjivijoj skupini. Bez obzira na Konvenciju o pravima djeteta koja zagovara da sva djeca imaju pravo na obrazovanje, sudjelovanje, zdravstvenu i drugu zaštitu, romska djeca uglavnom odrastaju bez primjerene podrške i u nepovoljnim uvjetima (Bagić i sur. 2014). Vlada Republike Hrvatske kroz Nacionalnu strategiju za uključivanje Roma nastoji osigurati bolju uključenost Roma na lokalnoj, područnoj, nacionalnoj i europskoj razini. U proteklom desetljeću, zahvaljujući Nacionalnom programu za Rome i Akcijskom planu desetljeća za uključivanje Roma, najveći pomak vidljiv je unutar uključenosti romske djece u obrazovni sustav (Nacionalna strategija za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. do 2020. godine, 2011). Prema Izvješću o provođenju akcijskog plana Desetljeća za uključivanje Roma za 2007. i 2008. godinu (2009), broj upisane djece u rani i predškolski odgoj i obrazovanje bio je 810, a u osnovnoškolski obrazovni sustav 3940. Prema Izvješću o provedbi Nacionalne strategije za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. do 2020., za 2016. i 2017. godinu (2018), u školskoj godini 2015./2016. u rani i predškolski odgoj uključeno je 1026 romske djece, a u osnovnoškolsko obrazovanje 5 420. U školskoj godini 2016./2017. dolazi do porasta broja djece uključenih u rani i predškolski odgoj i obrazovanje jer 1118 djece pohađa vrtić i predškolu. U istoj godini, nešto manji broj romske djece upisan je u osnovnoškolsko obrazovanje od prethodne godine, njih 5263.

Rani i predškolski odgoj i obrazovanje ne pripada obaveznom dijelu obrazovanja dok je program predškole obavezan za svu djecu godinu dana prije upisa u školu (Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju, 2019). Za primjerenu pripremu za obavezno obrazovanje, programi predškole i rani i predškolski odgoj i obrazovanje su iznimno važni. Mnoga romska djeca žive u siromaštvu i neprimjerenim uvjetima te samim time nemaju jednake mogućnosti u odnosu na ne-romsku djecu. Uključivanje u predškolsku ustanovu, djeci omogućuje razvijanje vještina koje će im pomoći u daljnjem obrazovanju. Predškolski odgoj može utjecati na umanjenje razlika u obrazovnim postignućima romskih i ne-romskih učenika.. U vrtiću djeca Roma uče i strukturu te ih se priprema za cjeloživotno učenje. Bitan je kvalitetan program ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja koji navodi djecu na istraživanje, znatiželju, kreativnost te potiče sveobuhvatan razvoj djeteta, njegove kognitivne vještine i znanja. Neke od mogućih prepreka za uključivanje romske djece u rani i predškolski odgoj i obrazovanje su: nezaposlenost roditelja, nedostatak informacija kod roditelja Roma o financiranju troškova dječjih vrtića, geografska segregacija, segregacija unutar dječjih vrtića, strah zbog nepoznavanja hrvatskog jezika i siromaštvo (*The Romani Early Years Network*, 2016). Tonković (2017) navodi kako je cilj ranog i predškolskog odgoja socijalizacija djece, inkluzija i učenje hrvatskoga jezika te da romska djeca koja pohađaju predškolsku ustanovu stječu bolja postignuća i imaju bolji razvoj.

Projekti u Republici Hrvatskoj za poboljšanje obrazovanja Roma su ljetna škola djece Roma, romska odgojna zajednica i romski predškolski centar *Ceferino Jimenez Malla*. Ljetnu školu djece Roma polaze romska djeca, a cilj je očuvati identitet, razvijati i njegovati romski jezik i dijalekte. Romska odgojna zajednica ima cilj pomoći romskoj nacionalnoj manjini u socijalizaciji te njegovanje romske kulture i učenje života u zajednici. Njeno načelo glasi *Noj un fi grunad!*, a znači *Biti zajedno!* Na području Zagreba, u naselju Kozari bok osnovan je romski predškolski centar *Ceferino Jimenez Malla* od strane Roma. Prva je to odgojno obrazovna ustanova koja neprekidno ostvaruje predškolske i nastavne programe za djecu Roma. Odgoj i obrazovanje u centru *Ceferino Jimenez Malla* odvija se kroz obogaćivanje hrvatskog jezika i njegovanje romskog jezika, upoznavanje i njegovanje tradicije kroz glazbenu i likovnu kulturu, igraonice, zdravstveni odgoj, priredbe, posjete, izlete i ljetovanja (Hrvatić, 2000b). Predškolski centar *Ceferino Jimenez Malla* osnovan je 1996. godine od strane brat i sestra Seferović (Penić, 2008).

Na području Hrvatske djeluje udruga REYN (Hrvatska je dio međunarodne mreže Romani Early Years Network) te aktivnost koordinira Pučko otvoreno učilište Korak po korak. Udruga REYN je međunarodna mreža podrške djeci Roma koja promiče pristup kvalitetnom razvoju i obrazovanju i bolju zastupljenost Roma i Putnika među profesionalcima (*The Romani Early Years Network* Hrvatska, Mreža podrške romskoj djeci). Oni su u Orehovici otvorili svojevrsnu igraonicu s ciljem bolje inkluzije u osnovnoj školi te ju pohađaju djeca Roma. Otvorena je dva dana u tjednu. Organiziraju se razne igre, aktivnosti koje uključuju čitanje, umjetnost i razne rukotvorine. U igraonici se odvijaju i radionice za roditelje. Jedna takva igraonica otvorena je i u Sisku u osnovnoj školi. Sve aktivnosti pripremaju djecu za školi i olakšavaju im integraciju u društvo.

Za razliku od ranog odgoja i obrazovanju, prema Zakonu o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (Narodne novine, 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 126/12, 94/13, 152/14, 07/17, 68/18, 98/19), osnovnoškolsko obrazovanje u Republici Hrvatskoj je obavezno za svu djecu koja napune šest godina. Jedan od problema obrazovanja Roma jest segregacija. Kada je riječ o segregaciji Roma, važnu ulogu na području osnovnoškolskog obrazovanja ima presuda Oršuš i drugi protiv Hrvatske. U Međimurju romska djeca bila su izdvojena u posebne razredne odjele. Tužba je podnesena u ime petnaest maloljetnika za povredu ljudskih prava i diskriminaciju. Sud je utvrdio da je postojala razlika u načinu postupanja prema Romima uspoređujući s ostalim ne-romskim razredima. Presuda je donesena na Europskom sudu za ljudska prava u Strasbourgu 2010. godine u korist Roma jer je došlo do kršenja Konvencije o ljudskim pravima (Vijeće Europe, 2010). Hrvatić (2005) ističe kako Romi, kada je riječ o integraciji, suočavaju s nizom specifičnih teškoća. Određeni dijelovi kulture imaju različite utjecaje, a kod romske nacionalne manjine najčešće je riječ o intrinzičnoj kulturi (jezik, vjera, običaji, umjetnost i slično). Upravo iz navedenih razloga, interkulturni pristup obrazovanju je iznimno važan za poticanje međuljudskih odnosa između romskih i ne-romskih učenika. Na taj način stjeći će se bolje znanje o romskoj kulturi, običajima, jeziku i umanjit će se predrasude i stereotipi. Kako bi se oblikovao takav pristup vrlo je važno usredotočiti se na određene sastavnice, kao što su: etnički i kulturni identitet Roma, način života u romskim zajednicama, realne mogućnosti unutar trenutnog školskog sustava, interkulturni pristup i teorijski okviri odgoja i obrazovanja.

Postojeći sustav hrvatskog odgoja obrazovanja nije dovoljno prilagodljiv specifičnim potrebama učenika Roma. Učenici nacionalnih manjina imaju pravo na odgoj i obrazovanje prema 3 vrste modela i oblika školovanja. Prvi model je *model A* u kojemu se nastava provodi na jeziku i pismu nacionalne manjine uz obavezno učenje hrvatskoga jezika. *Modelom B* nastava se izvodi dvojezično, odnosno prirodni predmeti su na hrvatskom, a društveni na jeziku nacionalne manjine. Posljednji model jest *model C* i po njemu se nastava izvodi na hrvatskom jeziku ali u rasponu od dva do pet sati uči se kultura i jezik nacionalne manjine (Brajša-Žganec i sur., 2014). Prema prijedlogu Cjelovite kurikularne reforme romska nacionalna manjina trebala je imati mogućnost školovanja po *modelu C*. Na taj način Romi bi pohađali nastavu na hrvatskome jeziku ali bi dva do pet sati tjedno učili i njegovali romsku kulturu i jezik. Cjelovita kurikularna reforma nije opstala tako da se i ovaj prijedlog za obrazovanje Roma po *modelu C* nije uspio realizirati (Romski portal⁵). Važan preduvjet inkluzije Roma u obrazovni sustav je poznavanje službenog jezika na kojem se odvija obrazovanje. Ministarstvo znanosti i obrazovanja na temelju Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi izdaje Pravilnik o provođenju pripreme i dopunske nastave za učenike koji ne znaju ili nedostatan znaju hrvatski jezik i nastave materinskoga jezika i kulture države podrijetla učenika (Narodne novine, 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 16/12, 86/12). U tu skupinu pripadaju učenici državljani Republike Hrvatske koji se vraćaju iz inozemstva, učenici koji su članovi obitelji državljana država članica EU i učenici pripadnici nacionalnih manjina. Razinu znanja hrvatskoga jezika provjerava učitelj hrvatskoga jezika prilikom upisa u prvi razred osnovne škole ili prilikom upisa djeteta u školu. Pripremna nastava odvija se jedan ili dva sata dnevno u trajanju od 70 sati. Ukoliko se učenika istodobno uključuje u redovnu nastavu, ono neće biti vrednovano ocjenom, već će biti samo praćeno. Takva mjera pomaže djeci integrirati se u zajednicu. Ministarstvo znanosti i obrazovanja putem Nacionalne strategije za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. do 2020. provodi mjere koje olakšavaju romskoj djeci inkluziju koje su opisane u Akcijskom planu za provedbu Nacionalne strategije za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. do 2020. godine, za 2019. i 2020. godinu (Vlada Republike Hrvatske, 2019). Neke od mjera su: sufinanciranje programa predškole, sufinanciranje namjenskoga prijevoza, uključivanje u produženi boravak i u dodatne aktivnosti, osiguravanje škole u prirodi,

⁵ romskiportal.com/2015/10/01/model-c-obrazovanja-za-pripadnike-romske-nacionalne-manjine/

osiguravanje izvaninstitucionalnih oblika podrške. Upravo interkulturni pristup obrazovanju osvijestio bi populaciju o tuđim tradicijama, jeziku i kulturama i omogućio bi kvalitetnije obrazovanje. Prema Bartulović i Kušević (2016) osnovni cilj interkulturnog obrazovanja jest da sva djeca imaju kvalitetnije obrazovanje. Razlike među učenicima trebale bi se uzimati kao osnova jedinstvenog odgojnog i obrazovnog procesa.

„Zato je interkulturno obrazovanje usredotočeno na sustav odnosa u djece i mladeži. Svrha takvog obrazovanja nije poučavati o različitim kulturama, nego dovesti u suodnos nositelje različitih kultura. Interkulturna osjetljivost nije urođena ljudska osobina. Ona se stječe, uči.“ (Ninčević, 2009, str. 63).

Upravo takvim pristupom smanjuju se predrasude i diskriminacija, društvo se mijenja i postaje pravedno. Interkulturni pristup može se ostvariti na sljedeći način: poštovanjem drugih, ukazivanjem na pogrešne predodžbe, školskom politikom koja potiče etničko miješanje, metodama projektnog učenja, izvannastavnim aktivnostima kojima bi se poticala tolerancija i razumijevanje, obrazovnim pristupom koji potiče socijalni i emocionalni razvoj, profesionalnim usavršavanjem učitelja na temu različitosti, obrazovanjem na materinjem jeziku nacionalnih manjina i slično. Sam nastavnik ne može se osloniti samo na tehniku nego na vlastiti integritet i identitet kako bi ostvario kvalitetno poučavanje u svom razredu (Bartulović, Kušević, 2016).

Primjere dobre prakse navode Nuhanović i Berbić Kolar (2017) u svom radu *Music education of Roma students in Croatia as the encouragement of Croatian standard language acquisition*. Potaknuti Desetljećem za uključivanje Roma 2005-2015 kojemu je cilj povećati broj djece u obrazovanja te društvenom i javnom životu zajednica, tri glazbene škole na području Slavonskog Broda, Pitomače i Orehovice pokrenule su programe za integraciju djece Roma u njihov sustav 2007. godine. Te godine nije bilo sudionika, ali već iduće, 2008. godine upisano je 25 učenika romske nacionalne manjine. Od 2011. godine glazbene škole više ne ističu program za integraciju Roma u njihov sustav kao posebnu mjeru.

Također, primjer dobre prakse jest i projekt u Slavonskom Brodu pod nazivom *Zajedništvom do tolerancije* pod vodstvom Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti u Osijeku i brodske harmonikaški orkestar *Bela pl. Panthy*. Cilj je bio obilježiti Međunarodni dan Roma u Slavonskom Brodu. Uz potporu Hrvatskog školskog muzeja

Zagreb i Udruženja Roma *Ludari* obilježili su Međunarodni dan Roma. Mnogi projekt na temu integracije Roma odvijaju se u Republici Hrvatskoj. Hrvatska je dio EU projekta *Medijatori za integraciju*. Projekt se provodio 2013. i 2014. godine, a cilj projekta je da medijatori predstavljaju mrežu podrške obitelji, školi i djeci Roma. Iz glavnog projekta *Medijatori za integraciju* nastali su manji projekti koji su se provodili u Sisku, Kutini, Dardi i Slavonskom Brodu. Svi projekti imali su zajednički cilj, a to je ostvarivanje prava Roma na obrazovanje, bolju situaciju i položaj romske djece u obrazovnom sustavu i sprječavanje preranog napuštanja školskom sustava.

U hrvatskom obrazovnom sustavu postoje i suradnici-pomagači. To su osobe koje pomažu romskoj djeci da se lakše i bolje uklope u zajednicu. Obzirom da je Romima hrvatski jezik, drugi jezik, suradnici-pomagači pomažu im i u komunikaciji. Suradnici-pomagači su uglavnom iz naselja u kojem žive Romi te imaju završenu minimalnu srednju stručnu spremu (Lopez, Lopez, 2014). Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske pokrenuo je nacionalnu kampanju pod imenom *Pokreni kotač znanja*. Kampanjom žele potaknuti uključivanje romske djece u obrazovni sustav. Provodit će se godinu dana putem svih medija⁶. Sve navedeni primjeri dobre prakse pomažu interkulturalnom pristupu obrazovanja i olakšavaju romskoj djeci integraciju u društvo i obrazovni sustav.

Ukratko, nužne pretpostavke za uključivanje Roma u obrazovni sustav su primjerena priprema koja se ostvaruje tijekom ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja (u najmanjem trajanju od dvije godine), poznavanje službenog jezika i osiguravanje primjerene podrške učenicima, ali i usmjerenost odgoja i obrazovanja na međusobno uvažavanje, poštivanje i interkulturalizam. Jesu li te pretpostavke i ispunjene, nastojali smo utvrditi provedbom istraživanja koje je prikazano u nastavku ovog rada.

⁶ <https://phralipen.hr/2020/04/16/uljpnm-pokrece-kampanju-pokreni-kotac-znanja/>

3. ISTRAŽIVANJE U OSNOVNOJ ŠKOLI DR. VINKA ŽGANCA

3.1. Cilj, zadaci i hipoteze

Cilj empirijskog istraživanja koje je provedeno u Osnovnoj školi dr. Vinka Žganca je utvrditi neke aspekte osnovnoškolskog obrazovanja Roma.

Zadaci istraživanja su:

- utvrditi sociometrijski status učenika Roma u razrednom odjelu
- istražiti odnos učenika Roma prema obrazovanju
- istražiti doprinos dobi na odnos učenika Roma prema obrazovanju

U istraživanju se polazi od sljedećih hipoteza:

Hipoteza 1: Sociometrijski status učenika Roma je nepovoljniji u odnosu na ostale učenike u razredu.

Hipoteza 2: Učenici Romi imaju povoljan odnos prema obrazovanju.

Hipoteza 3: Mlađi učenici imaju povoljniji odnos učenika Roma prema obrazovanju u odnosu na starije učenike.

Sve se hipoteze temelje na dosadašnjim istraživanjima. Učenici većinske populacije najviše su socijalno distancirani od romskih učenika (Marić, Kamenov i Horvat, 2010). Romi imaju pozitivan stav o školi. Vole ići u nju te bi ju voljeli i završiti (Peček, Munda, 2016; Lapat i Šlezek, 2011). Obzirom da je najstariji ispitanik učenica, vođeni smo rezultatima istraživanja da se Romkinje u prosijeku školuju dvije godine kraće nego Romi, samim time ranije se ispisuju iz obrazovnog sustava (Bagić i sur., 2014).

3.2. Metode

3.2.1. Sudionici

Istraživanje je provedeno u jednom trećem razredu Osnovne škole dr. Vinka Žganca koju pohađaju učenici zagrebačkih naselja Kozari bok i Kozari putevi. Školu pohađa 723 učenika, a od njih je 95 Roma. Treći razred pohađaju 24 učenika. U istraživanju sudjelovalo je 23 učenika ($N = 23$), od kojih je 5 učenika Roma. Od ukupnog broja učenika 14 je dječaka i 10 djevojčica, te od 5 učenika Roma, 2 su djevojčice, a 3 dječaka. Sudjelovanje se provelo u skladu s *Etičkim kodeksom istraživanja s djecom* te je bilo anonimno. Prvo se tražilo dopuštenje ravnateljice škole za provedbu

istraživanja. Nakon odobrenja ravnateljice, tražilo se i odobrenje roditelja. Prije same provedbe istraživanja i učenicima se objasnilo te su dali svoj pristanak. Zbog zaštite identiteta učenika, za potrebe ovog istraživanja ne-romski učenici bit će navedeni pod imenom *Učenik 1*, *Učenik 2* i slično, a romskim učenicima izmijenjena su imena.

3.2.2. Mjerni instrumenti

Kako bi se utvrdio položaj učenika u njihovom razrednom odjelu za istraživanje izabrana je metoda sociometrije. Sociometrija je istraživačka metoda koja se koristi u društvenim znanostima kako bi se dobio uvid u međusobne odnose članove određene skupine (Hrvatska enciklopedija, 2020b). U ovom se istraživanju sociometrijsko ispitivanje sastojali od šest pitanja. Tri pitanja su pozitivna: *S kime bi želio/željela sjediti u klupi?*, *S kime bi želio/željela sudjelovati u školskom projektu?* i *S kime bi želio/željela ići na izlet?*, dok su druga tri pitanja negativna: *S kime ne bi želio/željela sjediti u klupi?*, *S kime ne bi želio/željela sudjelovati u školskom projektu?* i *S kime ne bi želio/željela ići na izlet?* Za svako pitanje učenik je naveo tri učenika i argumentirao svoj izbor.

Odnos učenika Roma prema obrazovanju istraživao je metodom intervjua. Intervju se sastojao od 15 pitanja te je unaprijed strukturiran. Pitanja su: *Koliko imaš godina?*, *U koji razred ideš?*, *Voliš li ići u školi?*, *Je li važno ići u školu?*, *Što voliš u školi?*, *Što ne voliš u školi?*, *Što ti je teško u školi?*, *Kako se osjećaš dok si u školi?*, *S kime se družiš iz razreda?*, *Tko ti pomaže u razredu?*, *Ima li netko s kime se ne voliš družiti u razredu?*, *Imaš li doma mjesto gdje možeš pisati zadaću i učiti?*, *Tko ti pomaže s učenjem i pisanjem zadaće?*, *Bi li želio/željela završiti osnovnu školi?*, *S čime se želi baviti u životu?*/*Što bi želio/željela raditi?*

3.2.3. Metode obrade podataka

Podaci iz sociometrijskih upitnika se obrađuju kako bi se dobio sociometrijski indeks. Sociometrijski indeks računa se formulom $\frac{x+y}{N-1}$. X su odobravanja, y su odbijanja (odbijanja moraju imati negativni predznak). N je broj učenika te se od njega oduzima 1 kako bi izostavili upravo tog učenika za kojeg se računa indeks. Sociometrijski indeks može biti od -1 (potpuno odbijanje), 0 (neutralno, jednak broj odbijanja i odobravanja), do +1 (potpuno prihvatanje). Za svakog učenika računa se sociometrijski indeks za svaku grupu pitanja te ukupni sociometrijski indeks koji proizlazi iz zbroja svih odbijanja i svih odobravanja.

Metodom strukturiranog intervjua prikupljali su se stavovi Roma prema obrazovanju. Odgovori su prikazani u izvornom obliku te se napravila analiza sadržaja na temelju njih.

3.3. Rezultati i rasprava

3.3.1. Sociometrija

Kako bi se dobili rezultati položaja učenika u razredu, djeca su ispunila sociometrijski upitnik. U sociometriji sudjelovalo je 23 učenika. S obzirom na to da jedna privola za sudjelovanje djeteta nije potpisana od strane roditelja, rezultati tog učenika nisu uzeti u istraživanje, ali se taj učenik nalazi u spomenutim sociometrijskim upitnicima druge djece pa se sukladno tome nalazi u rezultatima. Rezultati sociometrije prikazani su u tablicama. Svaka grupa pitanja prikazana je u pojedinačnim tablicama te su učenici poredani po rezultatima, od najvećeg odbijanja do najvećeg prihvatanja. Tablica 1 prikazuje emocionalni sociometrijski kriterij i u njega pripada pitanje *S kime bi/ne bi želio/željela sjediti u klupi?* Crvenom bojom u tablici istaknuti su učenici koji pripadaju u skupinu odbijenih učenika, plavom bojom učenici koji su neutralni, odnosno imaju jednak broj odbijanja i prihvatanja te zelenom bojom učenici koji pripadaju u prihvaćene učenike. U odbijenim učenicima nalaze se romski učenici Mehmed, Afrim, Adonis i Hatida, dok se Đulijana nalazi u skupini neutralnih učenika. Mehmeda niti jedan učenik nije naveo da bi s njime želio sjediti, već je imao samo odbijanja.

Tablica 1. Rezultati sociometrijskog mjerenja za pitanje *S kime bi/ne bi želio/željela sjediti u klupi?*

Sociometrijski kriterij – emocionalni : S kime bi želio/željela sjediti u klupi?		
Rang prihvaćenosti učenika	Prezime i ime učenika	Individualni indeks
1.	Učenik 7	-0.41
2.	Mehmed	-0.27
2.	Afrim	-0.27
2.	Adonis	-0.23
5.	Hatida	-0.18
6.	Učenica 18	-0.14
7.	Učenica 1	-0.05
7.	Učenik 8	-0.05
7.	Učenica 12	-0.05
10.	Učenik 2	0
10.	Učenica 3	0
10.	Učenik 4	0
10.	Učenica 11	0
10.	Učenik 16	0
10.	Đulijana	0
10.	Učenica 19	0
17.	Učenik 17	0.05
18.	Učenik 9	0.09
19.	Učenica 6	0.14
19.	Učenica 10	0.14
21.	Učenik 5	0.23
21.	Učenik 15	0.23
23.	Učenik 13	0.36
24.	Učenik 14	0.36

	Odbijeni učenici
	Izjednačeno prihvaćanje i odbijanje
	Prihvaćeni učenici

Drugi emocionalni sociometrijski kriterij prikazan je u tablici 2 i odnosi se na pitanje *S kime bi/ne bi želio/željela ići na izlet?* U tablici je vidljivo kako se ista četiri romska učenika, Adonis, Mehmed, Afrim i Hatida nalaze u crvenim poljima, u skupini odbijenih učenika. Romsku učenicu Đulijanu dvoje učenika je navelo kako bi htjeli s njom ići na izlet, te se ona nalazi u skupini prihvaćenih učenika za ovaj emocionalni sociometrijski kriterij. Mehmeda su i u ovom pitanju učenici navodili samo pod pitanjem *S kime ne bi želio/željela ići na izlet?* te nema niti jedno prihvaćanje. Također i Hatida nema niti jedno odobravanje.

Tablica 2. Rezultati sociometrijskog mjerenja za pitanje *S kime bi/ne bi želio/željela ići na izlet?*

Sociometrijski kriterij – emocionalni : S kime bi želio/željela ići na izlet?		
Rang prihvaćenosti učenika	Prezime i ime učenika	Individualni indeks
1.	Adonis	-0.36
2.	Mehmed	-0.23
2.	Afrim	-0.23
4.	Hatida	-0.18
5.	Učenik 2	-0.14
5.	Učenik 7	-0.14
7.	Učenica 12	-0.09
7.	Učenica 19	-0.09
9.	Učenica 10	-0.05
10.	Učenica 1	0
10.	Učenica 3	0
10.	Učenik 9	0
13.	Učenica 11	0.05
13.	Đulijana	0.05
13.	Učenica 18	0.05
16.	Učenik 15	0.09
16.	Učenik 16	0.09
16.	Učenik 17	0.09
19.	Učenica 6	0.14
20.	Učenik 4	0.18
20.	Učenik 8	0.18
22.	Učenik 5	0.27
22.	Učenik 13	0.27
24.	Učenik 14	0.32

	Odbijeni učenici
	Izjednačeno prihvaćanje i odbijanje
	Prihvaćeni učenici

Funkcionalni sociometrijski kriterij odnosi se na pitanje *S kime bi želio/željela sudjelovati u školskom projektu?* prikazan je u tablici 3. Iz tablice je vidljivo kako svih pet učenika Roma pripada u skupinu odbijenih učenika. Najveći negativni indeks ima Adonis i iznosi -0.41. Deset učenika navelo ga je da ne želi s njime sudjelovati na školskom projektu, dok ga je samo jedan učenik naveo da želi s njime sudjelovati. Učenica Đulijana nalazi se ovog puta u skupini odbijenih učenika s 5 odbijanja. Mehmeda je jedan učenik naveo kako s njime želi sudjelovati na školskom projektu to je to jedino prihvaćanje romskog učenika Mehmeda unutar svih pitanja sociometrijskog upitnika.

Tablica 3. Rezultati sociometrijskog mjerenja za pitanje *S kime bi/ne bi želio/željela sudjelovati na školskom projektu?*

Sociometrijski kriterij – funkcionalni : S kime bi želio/željela sudjelovati u školskom projektu?		
Rang prihvaćenosti učenika	Prezime i ime učenika	Individualni indeks
1.	Adonis	-0.41
2.	Hatida	-0.23
2.	Učenik 7	-0.23
2.	Đulijana	-0.23
5.	Mehmed	-0.18
6.	Učenica 11	-0.14
7.	Afrim	-0.09
7.	Učenica 19	-0.09
9.	Učenica 12	-0.05
9.	Učenica 18	0.05
11.	Učenik 2	0
11.	Učenica 3	0
11.	Učenik 8	0
11.	Učenik 17	0
15.	Učenik 4	0.05
15.	Učenica 10	0.05
17.	Učenica 1	0.09
18.	Učenik 9	0.14
18.	Učenik 13	0.14
20.	Učenik 16	0.18
21.	Učenik 5	0.23
22.	Učenica 6	0.32
23.	Učenik 14	0.32
23.	Učenik 15	0.36

	Odbijeni učenici
	Izjednačeno prihvaćanje i odbijanje
	Prihvaćeni učenici

Ukupni sociometrijski indeks svih zbrojenih pojedinačnih indeksa nalaze se u tablici 4. U tablici su rangirani učenici od najvećeg negativnog indeksa do najvećeg pozitivnog indeksa. Svih petero učenika Roma nalaze se u skupini odbijenih učenika. Iz toga se može potvrditi hipoteza 1 koja glasi *Sociometrijski status učenika Roma je nepovoljniji u odnosu na ostale učenike u razredu*. Zabrinjavajući rezultat je učenika Adonisa koji ima maksimalni negativni sociometrijski indeks i iznosi -1. Ima sveukupno 27 odbijanja i samo 5 prihvaćanja od strane učenika iz njegovog razrednog odjela. Mehmed također ima mali broj prihvaćanja, samo 1, a veliki broj odbijanja, 16. Afrim i Hatida imaju jednaki sociometrijski indeks. Njihova razlika u prihvaćanju i

odbijanu iznosi 13. Đulijana ima najmanje negativan sociometrijski indeks od svih romskih učenika tog razreda. U tablici 4 je vidljivo kako se na skroz suprotnom kraju od Adonisa nalazi ne-romski učenik koji ima maksimalan indeks prihvaćanja, a iznosi 1.

Tablica 4. Ukupni rezultati sociometrijskog upitnika

Učenici po ukupnom rangju prihvaćanja		
Rang prihvaćenosti učenika	Prezime i ime učenika	Individualni indeks
1.	Adonis	-1
2.	Učenik 7	-0.77
3.	Mehmed	-0.68
4.	Afrim	-0.59
4.	Hatida	-0.59
6.	Učenica 12	-0.18
6.	Đulijana	-0.18
8.	Učenica 19	-0.18
8.	Učenik 2	-0.14
8.	Učenica 18	-0.14
11.	Učenica 11	-0.09
12.	Učenica 3	0
13.	Učenica 1	0.14
13.	Učenik 8	0.14
13.	Učenica 10	0.14
13.	Učenik 17	0.14
17.	Učenik 4	0.23
17.	Učenik 9	0.23
19.	Učenik 16	0.27
20.	Učenica 6	0.59
21.	Učenik 15	0.68
22.	Učenik 5	0.73
23.	Učenik 13	0.77
24.	Učenik 14	1

	Odbijeni učenici
	Izjednačeno prihvaćanje i odbijanje
	Prihvaćeni učenici

U sociometrijskom upitniku učenici su napisali razlog zašto su određenog učenika naveli za određeno pitanje. Svi komentari učenika izdvojeni su i ispisani u tablicu. U tablici 5 učenici su poredani po abecednom redu. Komentari učenika su napisani prijepisom njihovih izvornih komentara. Crvenom bojom navedeni su negativni komentari, a zelenom bojom pozitivni komentar. Upravo ove dvije boje daju jasnu

sliku odbijenih i prihvaćenih učenika. U sociometrijskom upitniku Mehmed je imao samo jedno prihvaćanje i ono je potkrepljeno komentarom dobre suradnje na školskom projektu. Odbijanja Mehmeda učenici su navodili iz razloga lošeg ponašanja, lijenog i lošeg učenika. Afrim u usporedbi s Mehmedom ima više prihvaćanja. Učenički komentari su da se pristojno ponaša, dobar je prijatelj te voli posuđivati svoje stvari. Učenici koji odbijaju Afrima kažu da je loš učenik, loše se ponaša te je lijen. Hatidu smatraju dobrom osobom koja voli dijeliti stvari. Učenici koji ju ne prihvaćaju navode da se ne ponaša lijepo, ruga se, nasilna je, loša je učenica te ističu kako je starija od njih i ne ide puno u školu. Za Adonisa kažu da je dobar prijatelj i da voli pomagati. S druge strane vide ga kao nepristojnog, lošeg i lijenog učenika, ruga im se i psuje te također ističu kako je stariji od njih. Učenicu Đulijanu, koja ima najmanje negativan indeks u odnosu na ostale Rome, navode kao dobru i pristojnu. Drugi učenici koji ju ne prihvaćaju kažu da je loša učenica i da im se smije. Svi komentari učenika bili su na razini ponašanja, ocjena, izostanaka i sposobnosti što je posljedica oblika ponašanja samih učenika. Učenici su navodili vrlo konkretne komentare te to uvelike olakšava uvid u sam sociometrijski indeks.

Tablica 5. Učenički komentari iz sociometrijskog mjerenja (učenici su poredani abecednim redom)

Razlozi izbora učenika utemeljeni na njihovim karakteristikama
Mehmed
zato što lijepimo i bojimo/ zato što se pravi faca i glupira se/ zato što nije pametan i ruga se drugima/ zato što nije dobar i lijen je/ on prepisuje/ priča puno/ jer bi me zezao/ zato što previše priča/ uvijek samo sjedi i ne radi ništa/ zato što bi on stalno crtao i ne bi ništa radio/ zato što se glupira i ništa ne radi/ zato što se non-stop smije i druge ometa/ zato što ne zna zadatke/ zato što si nismo bliski/ zato što se zeza/ zato što se ne druži sa mnom/ zato što ne zna puno
Učenica 1
zato što je razumljiva/ zato što bi se družile/ zato što mi je najbolja prijateljica/ zato što razmišljamo slično/ zato što smo uvijek u paru/ zato što se osjećam da joj mogu sve reći/ zato što je super učenica/ zato što me udara/ jer ona stalno se dere na mene da ništa ne znam/ zato što kada hodamo ona me tuče, ruga se
Učenik 2
zato jer mi je najbolji prijatelj/ veseli je i voli se šaliti/ zato što je smiješani prijatelj mi je/ zato što on bi se stalno okretao/ zato što mu ne idu baš te stvari/ zato što me živcira/ zato što je malo gori učenik/ nije u akciji/ zato što se za sve smije/ zato što me ne pusti da crtam i da bojim/ on me se stalno ruga
Učenica 3

zato što voli pomagat i dobra je/ zato što je šutljiva/ zato što je domišljata/ voli šetnju/ zato što je iskrena/ zato što je smiješna/ jer je cura/ prepisuje/ zato jer ona uvijek želi pisati na plakat/ zato što nismo prijatelji/ zato što nije zanimljiva/ zato što me dira kad nešto pišem
Afrim
zato jer je dobar kulturni i pristojan/,zato jer je dobar i nije loš ne psuje nije zločest, on posuđuje stvari drugima koji nemaju oni/ zato jeli zna na kompjutera zna malo igrati <i>Fortnait</i> , zna braniti/ jer se zabavno/ zato što je dobar uvijek mi posuđuje stvari/ zato što mi je prijatelj/ zato što ne voli tračati/ zato što nije dobar i nije baš pametan/ zato što je nepristojan lijen je i samo igra igrice/ prepisuje i priča/ jer ništa ne radi/ zato što on prepisuje/ zato što je on kasni i nije dobar učenik/ zato što mi je smiješan po satu/ ne zna baš rješavati zadatke/ često se glupira u gradu na izletu/ zato što zaboravlja stvari/ zato što prepisuje i stalno se igra/ zato što je spor i živcira me/ zato što se glupira/ nije dobar učenik/ zato jer on stalno zviždi/ zato što ne radi zadaće/ zato što kada mu nešto kažem ne sluša/ zato što ga ne znam
Učenik 4
zato što lijepo piše/ zato što je darežljiv/ zato što zna matematiku/ zato što je on super prijatelj/ zato što je dobar prijatelj i pomaže mi/ zato što bi pričali
Učenik 5
zato što je pametan/ zato što smo si dobri prijatelji/ zato što je zanimljiv/ jer je pametan i dobar/ zato što je zabavan i namrgođen/ zato što on uvijek pazi za sve/ zato da vidim kako je to/ da vidim koliko zna/ najviše se družimo/ uvijek se slaže s drugima/ voli se zabavljati/ zato što je zanimljiv/ jer mi je prijatelj/ jer mi je dobar prijatelj/ zato što se igra sa mnom/ zato što se druži sa mnom/ zato što mi je dobar prijatelj/ zato što je dobar prijatelj/ zato što mi je dosadan/ zato da ne pričamo
Učenica 6
zato što sam dobra s njom/ zato što je draga/ zato što ju volim/ zato što je dobra prijateljica/ zato što je dobra i zato što je jako dobra/ zato što je dobra prijateljica/ zato što je kreativna/ zato što mislim da voli prirodu/ volim se igrati s njom/ zato što smo si dobre prijateljice/ zato što mi je draga i nikada ne laže/ zato što je strpljiva/ zato što je jako dobra/ zato što je draga i pametna/ zato što je pamet i mudra i kuži dosta stvari/ zato što zna plesati ples, eto zato što voli šetati psa/ ne tuče se i ne svađa se/ jer bi puštala samo pjesme/ zato što mi ne da da režem/ zato što sam prije sjedio s njom/ zato što šefuje
Hatida
ona dobro crta i lijepo boja/ dobra i voli dijeliti i družiti/ zato što je se ruga drugima/ jer ima jedinice/ zato što je nasilna i jer govori da se netko zaljubio, a nije/ jer je nasilna/ ne znam zašto/ zato što govori i smije se/ starija je od nas/ starija je od nas/ nije dobra učenica/ zato što nismo prijatelji/ zato što se ne slažemo/ zato što da nešto krivo napravimo vikala bi/ zato što je nekad gruba/ zato što nije dobra/ zato što ne ide puno u školu
Adonis
zato što se volimo igrati i da mi pomaže/ hodamo, igramo se malo i lovice igramo/ zato to mi je najbolji prijatelj/ zato što mi je prijatelj dobar/ zato što je dobar i smiješan/ zato što se ruga drugima i pravi se faca/ zato što nije najpametniji i glupira se/ zato što je nepristojan i lijen/ priča i ništa ne radi/ priča i ne volim da sjedim/ jer ima jedinice/ zato što on ništa ne radi/ zato što on ima grozne ocjene i grozan je učenik/ jer se pravi važan/ zato što mi se smije/ uvijek samo sjedi i ne radi ništa/ zato što ne bi došao/ zato što ne uči i živcira me/ zato što je bezobrazan/ zato što se glupira/ zato što prepisuje i zato što se glupira/ zato što će se jako smije/ nije dobar učenik/ starije je od nas/ nije mi baš prijatelj/ jer on ne može o školi nego priča samo viceve/ zato što ne zna ništa/ zato što psuje/ zato što nije za mene/ zato što ništa ne sluša/ zato što mi nije drag/ zato što se ne druži sa mnom/ zato što se pravi pametan

Učenik 7
zato što bi s njim igrao lovice/ zato što je smiješan/ zato što je smiješan i zanimljiv/ samo priča i ne voli raditi/ zato jer se udara i uvijek počinje se tući/ zato jer ne volim s njim nigdje ići/ zato jer se bahati i ne zna se kulturno ponašati/ zato što luckast i zločest/ puno priča/ zato što se glupira pod satom/ zato što bi stalno prigovarao i šefovao/ zato što jako puno priča/ zato što se glupira/ zato što mi nije dobar/ zato što je dosadan/ zato što se ne družimo/ zato što liže ljepilo/ zato što se zeza/ zato što me hodamo stalno tuče i gura me/ zato što previše priča/ zato što se stalno tuče/ zato što ništa ne radi/ zato što se udara
Učenik 8
zato što igramo s njim, kokamo se/ zato što je smiješan/ zato što smo bratići/ zato što je dobar prijatelj/ zato što je pametan/ zato što zna nasmijavati i dobro igra igrice/ zato što bi pričali/ jer bi se on stalno kokao sa mnom/ zato što briše nos
Učenik 9
zato jer je on moj najbolji prijatelj/ zato što dobro radi/ zato što je dobar/ zato što smo zajedno u klupi/ zato što voli igrati <i>Fortnite</i> / jer mi je bratić/ zato što je pametan mudar ne odustaje i kuži se u dosta stvari/ zato što priča o igricama/ zato što je dosadan/ zato što bi pričali/ zato što se zeza
Učenica 10
zato što je dobra/ zato što bi nam bilo zabavno/ zato što je dobra/ zato što je dobra i zato što je jako dobra/ zato što smo prijateljice/ zato što ima puno ideja/ pametna i poslušna/ zato što je pristojna i sluša/ ponekad ne sluša ali pristojna je jako zabavna/ zato što se pravi važna/ jer se pravi važna/ pravi se važna/ jer me traži da joj dam papir/ zato što se pravi važna/ zato što ne pusti me da pišem
Učenica 11
zato što mi je jako dobra i draga/ zato što mi je dobra prijateljica/ zato što se jako dugo znamo/ jer je jako dobra i najbolja mi je prijateljica/ zato što je dobra/ zato što je dobra/ zato što sluša što pričam/ zato što je uredna/ jer stalno prepisuje/ zato što se pravi važna i pravi se da je netko rekao da je ona glavna/ zato što je zapisana na ploči/ previše priča/ zato što uvijek govori/ zato što bi pričale/ zato što šefuje/ zato što uvijek kopa nos/ zato što uvijek priča/ zato što kopa nos i briše na sjedala
Učenica 12
zato što bi mi posudila nešto ako zaboravim/ zato što bi podijelila grickalice sa mnom/ zato što smo najbolje prijateljice/ zato što ima puno duha u sebi/ zato što se uvijek družimo/ zato što ništa ne radi/ zato što mi se smije/ uvijek slika mene i mog prijatelja bez pitanja/ zato što je meni malo dosadna/ zato što je naporna/ nije dobra učenica/ zato što se ne ponaša lijepo prema meni/ zato što se ne družimo/ zato što me tuče i ruga mi se
Učenik 13
baš mi je dobar prijatelj i pomaže mi/ zato što je zabavan/ zato što je zabavan/ zato jer je on pametan i najbolji mi je prijatelj/ zato što mi je dobar prijatelj/ zato što mi je najbolji prijatelj/ zato što treniramo zajedno/ što god treba uvijek mi pomogne/ uvijek shvati zadatak koji je teško riješiti/ uvijek nas nasmijava/ dobro čita/ zato što je on jako dobar/ zato jer mi je prijatelj/ jer mi je bolji prijatelj/ poslušan i dobar i kad mu nešto kažeš on posluša/ zato što je išao sa mnom u vrtić/ zato što mi uvijek pomogne kad nešto ne znam/ zato što mi je doba prijatelj/ živcira me
Učenik 14
zato što je dobar i puno pomaže/ zato što je drag i dobar/ zato što je smiješan/ zato jer je on pametan i zna svašta/ zato što dobro uči/ zato što je aktivan/ zato što je jako dobar prijatelj/ zato što mi je zabavan i nekad ljut/ zato što mi je dobar prijatelj/ zato jer želim/ zato jer je pametan/ zato što je pametan/ zato što je pametan/ zato što on pomaže predsjednici razreda/ zato što mi je on drug najbolji prijatelj/ zato što on jako dobro gradi/ jer je isto pametan/ pametan/ zato što je dobar, pomaže mi i brani me/ zato što je pametan mudar, ne odustaje i kuži se u puno stvari/ zato što nije lijen, voli biti u prirodi i zna igrati igrice/ zato što je pametan/ zato što se družim s njim/ zato što zna prirodu/ zato što je dobar/ nije kreativan

Učenik 15
prijatelj mi je, igram se s njim lovice/ baš mi je dobar prijatelj i pomaže mi da crtam nešto/ zato što je zanimljiv/ jer mi je dobar prijatelj/ zato što je pametan/ zato što je dobra prijatelj/ zato što se stalno zezamo/ najbolji mi je prijatelj/ ako nešto treba izračunati jako brzo izračuna/ voli se družiti/ zato što s nama igra lovice/ zato što mi je on najbolji prijatelj/ zato što on dobro izmisli projekte/ jer je pametan/ šaliti/ zato što mi je najbolji prijatelj/ zato što me zeza
Učenik 16
zato što mislim da bi jako dobro radio/ zato što zna lijepo crtati/ jer je on jako smiješan/ zato što je smiješan/ zato što je smiješan/ zato što uvijek sam želio sjedit s njim/ zato da vidim koliko znamo o projektima/ zato da ga pitam nešto od prirodi/ priča razne viceve/ zabavan i puno priča/ jer bi samo pričao/ zato jer uvijek prvi počinje se tući/ zato što priča/ zato što me stalno uzima nešto bez pitanja
Učenik 17
zato što je dobar i pametan/ tako što igramo zajedno nogomet/ zato što je dobar/ zato što je dobar i pomaže mi/ zato što voli puno pričati tješi me i smiješan je/ zato što me mrzi/ zato što ne zna crtati čovjeka
Đulijana
zato što smo dosta slične/ zato što se i ne družimo nešto/ zato što mi vjeruje i ne vrijeđa/ eto zato što voli košarku, voli voziti role i pristojna/ zato što mi se smije/ zato što joj baš dobro ne ide matematika/ zato što baš ne uči u školi/ zato što ne zna baš puno toga/ zato što bi pričale/ zato jer ona uvijek me traži sličice/ zato što ne bi ništa radila/ zato što uvijek prepisuje
Učenica 18
zato što bi se družile/ izabrala sam ju zato što mi je najbolja prijateljica/ zato što je dobra/ zato što ona može biti jako dobra u tome/ zato jer mi uvijek kad pričam i ona mi se ruga/ zato što mi se ruga/ zato što već sjedim/ zato što puno priča/ jer ona kad se zadere ne prestaje/ zato što me ruga i tuče/ zato što uvijek kaže makni se a ništa nisam napravio
Učenica 19
zato što je dobra i jako dobra/ voli se družiti i pričati/ zato što ona previše priča/ zato što mi ne da crtati/ uvijek slika mene i mog prijatelja bez pitanja/ zato što je spora/ zato što je skoro stalno bolesna/ zato što je baš dobro ne znam

Iz svih prikazani tablica možemo zaključiti kako su romska djeca odbijana u svome razredu. Učenici Romi nisu se integrirali u svoj razredni odjel. Iz komentara je vidljivo kakao na učenikov stav o određenom učeniku utječe oblik ponašanja tog učenika. S obzirom na to da su sociometrijski upitnici anonimni možemo samo pretpostaviti kako su romski učenici odobravali druge romske učenike, odnosno navodili Romi su navodili Rome u pozitivnim pitanjima u sociometrijskom upitniku.

3.3.2. Intervju

Kako bi se dobila potpuna slika svakog učenika Roma iz Osnovne škole dr. Vinka Žganca od stručne službe dobiveni su određeni podaci o djeci. Prilikom upisa u osnovnu školu roditelji ispunjavaju upitnik. Upitnikom se dobivaju podaci o završenom obrazovanju oba roditelja, zaposlenost te stambeni uvjeti. Iz tog upitnika prikupljeni su opći podaci o učeniku te iz matične knjige učenika.

Intervjui s učenicima obavljani su putem telefonskog poziva. Za vrijeme razgovora istovremeno se odvijao prijepis učeničkih odgovora. Intervju sadrži 15 pitanja te se učenicima napomenulo kako nema netočnog odgovora i ukoliko nešto ne razumiju da slobodno postave pitanje ili kažu da im nije jasno. Na određena pitanja učenici su spomenuli imena učenika iz razreda. Prilikom prikaza odgovora, imena učenika neće biti napisana već će biti napisano ime kao što je u sociometriji (Učenik 1 i slično).

Adonis učenik je 3. razreda i ima 12 godina. Adonisu oba roditelja nemaju završenu osnovnu školu te su oba roditelja nezaposlena. Učenik nije bio uključen ni u kakav oblik predškolskog odgoja. U obitelji ima jedanaestero djece. Obitelj je korisnik dječjeg doplatka. Žive u vlastitoj kući koja je udaljena od škole do 3 kilometra. Adonis nema vlastitu sobu niti posebno mjesto u zajedničkoj sobi već koristi zajedničku sobu. U njihovom domu nemaju pristup internetu, u kući nitko nema računalo te nemaju niti struje. Adonis je upisan s 8 godina u osnovnoškolsko obrazovanje. Školuje se po redovnom programu. Učenik je ponavljao drugi razred osnovne škole. Prva dva razreda završio je s općim uspjehom *dobar* te je imao *dobro* i *loše* vladanje. Učenik niti u jednom razredu nije pohađao niti jednu izvannastavnu i izvanškolsku aktivnosti. U trenutnoj školskoj godini do sada ima ukupno 255 izostanaka, od čega je samo 8 opravdano. Učiteljica ističe otežani kontakt s ocem kao nemogućnost suradnje. Adonis je upisan na izborni predmet *Islamski vjeronauk* i to tjedno čini satnicu od 19 sati. U dosadašnjem 31 odrađenom radnom tjednu Adonis ima 43% nedolaska na nastavu, odnosno bio je samo 57% na nastavi od ukupnih dosadašnjih sati.

Mehmed učenik je 3. razreda i ima 9 godina. Mehmedu oba roditelja nemaju završenu osnovnu školu te su oba roditelja nezaposlena. Učenik nije bio uključen ni u kakav oblik predškolskog odgoja. U obitelji ima četvero djece. Obitelj je korisnik socijalne pomoći, pučke kuhinje i dječjeg doplatka. Žive u vlastitoj kući koja je udaljena od škole do 3 kilometra. Mehmed ima posebno mjesto u zajedničkoj sobi. U njihovom domu nemaju pristup internetu, u kući nitko nema računalo te za otežavajući život i razvoj djeteta navode vlagu u kući. Mehmed je upisan sa 6 godina u osnovnu školu. Školuje se po redovnom programu. Prvi razred završio je s općim uspjehom *vrlo dobar*, a drugi razred s općim uspjehom *dobar*. Vladanje u oba razreda je bilo *uzorno*. Učenik je u prvom razredu pohađao izvannastavnu aktivnost *Eko* radionica. U trenutnoj školskoj godini do sada ima ukupno 132 izostanaka, od čega je samo 4 neopravdano. Mehmed nije upisan na izborni predmet *vjeronauk* i to tjedno čini satnicu od 17 sati.

U dosadašnjem 31 odrađenom radnom tjednu Mehmed ima 25% nedolaska na nastavu, odnosno na nastavi je bio 75% od ukupnih dosadašnjih sati.

Afrim učenik je 3. razreda i ima 11 godina. Afrimu oba roditelja nemaju završenu osnovnu školu te su oba roditelja nezaposlena. Učenik nije bio uključen ni u kakav oblik predškolskog odgoja. U obitelji ima jedanaestero djece. Obitelj je korisnik socijalne pomoći. Žive u vlastitoj kući. Afrim ima vlastitu sobu. U njihovom domu imaju pristup internetu te dijeli računalo s braćom/sestrama. Afrim je upisan sa 7 godina u osnovnu školu. Školuje se po redovnom programu uz prilagodbu sadržaja. Učenik je ponavljao prvi razred. Prva dva razreda završio je s općim uspjehom *vrlo dobar*, a vladanje je bilo *uzorno*. U trenutnoj školskoj godini do sada ima ukupno 62 izostanak, od čega je 12 neopravdano. Učenik je u prvom razred pohađao izvannastavnu aktivnost *Eko radionica*. Afrim je upisan na izborni predmet *Islamski vjeronauk* i to tjedno čini satnicu od 19 sati. U dosadašnjem 31 odrađenom radnom tjednu Afrim ima 11% nedolaska na nastavu, odnosno na nastavi je bio 89% od ukupnih dosadašnjih sati.

Hatida učenica je 3. razreda i ima 14 godina. Hatidin brat je Adonis te oni imaju isto ispunjene podatke. Nije pohađala nikakav oblik predškolskog odgoja. Hatida također nema vlastitu sobu niti posebno mjesto unutar zajedničke sobe. Kao ni Adonis nema internet, računalo niti struju. Hatida je upisana sa 7 godina u osnovnu školu. Školuje se po redovnom programu. Učenica je 5 puta ponavljala prvi razred te jednom drugi razred. Hatida je prvi i drugi razred završila s općim uspjehom *vrlo dobar*, a vladanje je bilo dobro i loše. Učenica niti u jednom razredu ne pohađa izvannastavne i izvanškolske aktivnosti. U trenutnoj školskoj godini do sada ima ukupno 274 izostanak, od čega je sve neopravdano. Učiteljica ističe otežani kontakt s ocem kao nemogućnost suradnje. Hatida je upisana na izborni predmet *Islamski vjeronauk* i to tjedno čini satnicu od 19 sati. U dosadašnjem 31 odrađenom radnom tjednu Hatida ima 47% nedolaska na nastavu, odnosno bila je samo 53% na nastavi od ukupnih dosadašnjih sati.

Đulijana učenica je 3. razreda i ima 10 godina. Đulijani oba roditelja imaju završenu osnovnu školu. Otac je nezaposlen, a majka je zaposlena. Učenica je pohađala vrtić od 3. godine. U obitelji ima troje djece. Obitelj je korisnik dječjeg doplatka. Žive u vlastitoj kući. Đulijana ima posebno mjesto u zajedničkoj sobi. U njihovom domu

imaju pristup internetu te Đulijana dijeli računalo s braćom/sestrama. Đulijana je upisana sa 7 godina u osnovnu školu. Školuje se po redovnom programu uz individualizirani pristup. Prva dva razreda završila je s općim uspjehom *vrlo dobar*, a vladanje *uzorno*. Učenica pohađa izvannastavne i izvanškolske aktivnosti kao što su ples, čitaonica i likovna stvaraonica i košarka. U trenutnoj školskoj godini do sada ima ukupno 11 izostanak i svi su opravdani. Đulijana nije upisana na izborni predmet *vjeronauk* i to tjedno čini satnicu od 17 sati. U dosadašnjem 31 odrađenom radnom tjednu Đulijana ima 0.02% nedolaska na nastavu, odnosno bila je na nastavi 99.98% od ukupnih dosadašnjih sati.

Tablica 6. prikazuje treće pitanje intervjua *Voliš li ići u školu?* Vidljivo je kako svih pet romskih učenika odgovaraju potvrdno. Adonis, Mehmed, Afrim, Hatida i Đulijana vole ići u školu što je zanimljiv podatak jer prema sociometrijskom indeksu pripadaju u odbijene učenike. Iz ovoga možemo pretpostaviti kako se romski učenici vjerojatno u razredu druže zajedno. Također, važan faktor može biti i učiteljica koja može doprinijeti pozitivnom stavu prema školi.

Tablica 6. Odgovori na 3. pitanje intervjua *Voliš li ići u školu?*

Učenik	Odgovori na 3. pitanje 3. <i>Voliš li ići u školu?</i>
Adonis	<i>Da.</i>
Mehmed	<i>Da.</i>
Afrim	<i>Da.</i>
Hatida	<i>Da.</i>
Đulijana	<i>Da.</i>

Također, u tablici 7 vidljivo je kako se svih petero romskih učenika slaže da je važno ići u školu. Za vrijeme intervjuiranja Afrima, prilikom postavljanja pitanja *Je li važno ići u školu?* Afrim komunicira s majkom na romskom jeziku. Pitanje je jesu li učenici u potpunosti razumjeli ovo pitanje te što oni smatraju pod riječi *važno*.

Tablica 7. Odgovori na 4. pitanje intervjuja *Je li važno ići u školu?*

Učenik	Odgovori na 4. pitanje <i>Je li važno ići u školu?</i>
Adonis	<i>Da.</i>
Mehmed	<i>Da.</i>
Afrim	(komunicira s majkom na romskom jeziku) <i>Da.</i>
Hatida	<i>Da, da.</i>
Đulijana	<i>Aa da.</i>

Kada se učenike upitalo što vole u školi svih petero romskih ispitanika orijentiralo se na nastavne predmete. Troje učenika spomenulo je prijatelje i igranje (tablica 8).

Tablica 8. Odgovori na 5. pitanje intervjuja *Što voliš u školi?*

Učenik	Odgovori na 5. pitanje <i>Što voliš u školi?</i>
Adonis	<i>Pa igrat se, matematiku učit.</i>
Mehmed	<i>Tjelesni, likovni, engleski, hrvatski, matematiku.</i>
Afrim	<i>Da pišem matematiku i...prijatelji.</i>
Hatida	<i>Aaaa, pa ne znam i...to objasniti (u pozadini starija sestra govori joj odgovor), tjelesni, igrat se.</i>
Đulijana	<i>Volim tjelesni.</i>

Tablica 9. prikazuje 6. pitanje iz intervjuja *Što ne voliš u školi?* Iz prikazanih odgovora vidljivo je kako svaki Rom ima različito dan odgovor. Mehmed i Đulijana istaknuli su probleme iz obrazovnog dijela, dok su Adonis, Afrim i Hatida objasnili kako se ne vole tući, svađati te ne vole kada ih se provocira.

Tablica 9. Odgovori na 6. pitanje intervjuja *Što ne voliš u školi?*

Učenik	Odgovori na 6. pitanje <i>Što ne voliš u školi?</i>
Adonis	<i>Ne volim se tuč', ne volim se svađat.</i>
Mehmed	<i>Prirodu, i ništa više.</i>
Afrim	<i>Aa kak da kažem. (komunicira s majkom na romskom jeziku) Sve je dulji. Dobro. Sve je meni dobro. Dobro sve.</i>
Hatida	<i>Pa ne volim kad me provociraju i to.</i>
Đulijana	<i>Aaa kad odgovaram na pitanja. E to ja ne volim.</i>

Pitanjem *Što ti je teško u školi?*, koje je prikazano u tablici 10., svih petero Roma odgovorilo je kako im je teška matematika. Možemo pretpostaviti da je tome razlog čestog izbjivanja pojedinih romskih učenika s nastave te im je teško pratiti matematiku. Matematika je jedan od predmeta koji se stalno nadograđuje te je novi nastavni sadržaj teško razumjeti i usvojiti ukoliko prethodni matematički nastavni sadržaj nije razumljiv i usvojen. Također, jedan od mogućih razloga tomu može biti i preapstraktan matematički sadržaj koji se nije na primjereni način približio romskim učenicima.

Tablica 10. Odgovori na 7. pitanje intervjuja *Što ti je teško u školi?*

Učenik	Odgovori na 7. pitanje <i>Što ti je teško u školi?</i>
Adonis	<i>Ma engleski i matematika.</i>
Mehmed	<i>Da, malo matematika mi je teška.</i>
Afrim	<i>Daa..čitat i matematiku malo teško.</i>
Hatida	<i>Matematika.</i>
Đulijana	<i>Matematika.</i>

Svi učenici rekli su kako se u školi osjećaju dobro što prikazuje tablica 11. Možemo pretpostaviti da takvom odgovoru doprinosi rad učiteljice koja osigurava da se oni ugodno i dobro osjećaju u školi svojim postupanjem prema njima, obzirom da pripadaju neprihvaćenim učenicima od strane ostalih đaka tog razreda.

Tablica 11. Odgovori na 8. pitanje intervjua *Kako se osjećaš dok si u školi?*

Učenik	Odgovori na 8. pitanje <i>Kako se osjećaš dok si u školi?</i>
Adonis	<i>Dobro.</i>
Mehmed	<i>Mmm dobro.</i>
Afrim	<i>Mmm dobro.</i>
Hatida	<i>Dobro.</i>
Đulijana	<i>Pa onako, dobro.</i>

Tablica 12. prikazuje pitanje *Tko ti pomaže u razredu?* Troje romskih ispitanika navodi kako im nitko ne pomaže u razredu, dok Adonis navodi sestru i učiteljicu, a Afrim Učenika 15. Rezultati ovog pitanje nisu iznenađujući obzirom na negativan sociometrijski indeks svih Roma. S obzirom na komentare u sociometrijskom upitniku koji govore kako romski učenici ne uče, imaju loše ocjene, ne znaju te ih često nema u školi, možemo pretpostaviti da im ostali učenici ne žele pomagati i/ili nisu dovoljno dobro s njima povezani kako bi im pomagali u razredu.

Tablica 12. Odgovori na 10. pitanje intervjua *Tko ti pomaže u razredu?*

Učenik	Odgovori na 10. pitanje <i>Tko ti pomaže u razredu?</i>
Adonis	<i>Aaa...paa...nekad malo sestra pa..i ova aa učiteljica malo. Ne malo nego mi baš pomaže.</i>
Mehmed	<i>Nitko.</i>
Afrim	<i>Ovaj prijatelj Učenik 15.</i>
Hatida	<i>Niko baš.</i>
Đulijana	<i>Nitko.</i>

Iz tablice 13 koja prikazuje pitanje *Tko ti pomaže s učenjem i pisanjem zadaće?*, vidljivo je kako svi imaju pomoć kod kuće od brata, sestre, mame ili tate. U situaciji gdje određeni roditelji nemaju završenu osnovnu školu, postavlja se pitanje koliko oni mogu pomoći s učenjem i pisanjem zadaće, koliko oni razumiju sav nastavni sadržaj koji im djeca donose doma. Možda im nije problem s nastavnim sadržajem koji je od prvog do četvrtog razreda ali zasigurno će imati poteškoće sa sadržajem viših razreda te će samim time sve manje moći pomagati svojoj djeci s školskim obavezama.

Tablica 13. Odgovori na 13. pitanje intervjua *Tko ti pomaže s učenjem i pisanjem zadaće?*

Učenik	Odgovori na 13. pitanje <i>Tko ti pomaže s učenjem i pisanjem zadaće?</i>
Adonis	<i>Sestra.</i>
Mehmed	<i>Moj tata.</i>
Afrim	<i>Mama i sestra.</i>
Hatida	<i>Sestra.</i>
Đulijana	<i>Imam brata koji mi pomože engleski imam i svoju sestru koja mi pomogne ponekad matematiku, hrvatski i prirodu i tak.</i>

Tablica 14. prikazuje pitanje *Bi li želio/željela završiti osnovnu školu?* Svi romski učenici odgovorili su kako bi htjeli završiti osnovnu školu. Pitanje je imaju li dovoljno podrške roditelja i jesu li njihovi roditelji svjesni koliku važnost ima obrazovanje obzirom da osmero njih nema završenu osnovnu školu, dok jedino roditelji Đulijane imaju završenu osnovnu školu. Hatida je odgovorila da bi željela završiti osnovnu školu ali je pitanje hoće li to uopće i ostvariti. Hatida ima 14 godina i trenutno je u 3. razredu osnovne škole. Kada učenica navrší 15 godina prema Zakonu o odgoju i obrazovanju u osnovnim i srednjim školama (NN 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 126/12, 94/13, 152/14, 07/17, 68/18, 98/19) prestaje obveza školovanja ali ukoliko želi može nastaviti dalje školovanje Druga opcija je upis večernje škole s navršenih 15 godina ili prekid obrazovanja.

Tablica 14. Odgovori na 14. pitanje intervjua *Bi li želio/željela završiti osnovnu školi?*

Učenik	Odgovori na 14. pitanje <i>Bi li želio/željela završiti osnovnu školu?</i>
Adonis	<i>Da.</i>
Mehmed	<i>Da.</i>
Afrim	<i>Da.</i>
Hatida	<i>Da, da.</i>
Đulijana	<i>Da.</i>

Tablica 15 prikazuje posljednje pitanje iz intervjua *S čime se želiš baviti u životu?/Što bi želio/željela raditi?* Učenici su navodili zanimanja poput mehaničara, vatrogasca i kuhara. Za sva ta navedena zanimanja nije potrebno visoko obrazovanje, što potvrđuje da mali broj Roma upisuje fakultete i teži visokom obrazovanju. U romskoj zajednici bitno je da se čim prije počne raditi kako bi doprinijeti svojoj zajednici. Možemo povezati i ova zanimanja s nezavršenom školom njihovih roditelja te njihovom nezaposlenošću. Roditelji tih romskih učenika teško mogu biti primjerena potpora i oslonac za visoko obrazovanje svoje djece jer ni oni sami nemaju završenu osnovnu školu.

Tablica 15. Odgovori na 15. pitanje intervjua *S čime se želiš baviti?/Što bi želio/željela raditi?*

Učenik	Odgovori na 15. pitanje <i>S čime se želiš baviti u životu?/Što bi želio/željela raditi?</i>
Adonis	<i>Pa mehaničar.</i>
Mehmed	<i>Biti aa..ha..vatrogasac.</i>
Afrim	<i>Aha, kuhar.</i>
Hatida	<i>Kuhar (u pozadini starija sestra govori zanimanje, pojašnjava pitanje).</i>
Đulijana	<i>Mmm ne znam. Ja, ja, ja volim jako crtati.</i>

Iz intervjua je vidljivo kako svi Romi imaju vrlo siromašne, jednostavne odgovore, bez puno riječi. Poneki Romi ne razumiju u potpunosti hrvatski pa su se za vrijeme intervjua posavjetovali sa starijim ukućanom kako bi im pomogli ili natuknuli određeni odgovor. U situaciji gdje se intervjui odvijaju putem telefona vrlo je teško odmaknuti direktan utjecaj roditelja. Idealno bi bilo kada bi se intervjui odvijali uživo samo s djetetom koje se intervjuira. Iz intervjua je vidljivo da svi Romi vole ići u školi i osjećaju se dobro dok su u njoj te to potvrđuje hipotezu 2: *Učenici Romi imaju povoljan odnos prema obrazovanju*. Svih petero romskih učenika navelo je zanimanje s kojim se želi baviti za koje ne treba visoko obrazovanje. U intervjuu nema vidljivih razlika obzirom na dob. Romi koji imaju deset, jedanaest, dvanaest i četrnaest imaju jednak pozitivan stav o školi i niti u jednom trenutku ne iskazuju otpor prema istome, što odbacuje hipotezu 3: *Mlađi učenici imaju povoljniji odnos učenika Roma prema*

obrazovanju u odnosu na starije učenike Četvero od petero učenika nije pohađalo nikakav oblik predškolskog odgoja i radi toga im može biti vrlo teško u školi jer nemaju usvojenu strukturu i radne navike. Iz intervjua svakog Roma vidljivo je kako imaju pozitivan stav o školi iako sociometrijski indeks ne prikazuje prihvaćenost i integraciju u samom razredu.

4. ZAKLJUČAK

Cilj ovoga rada bio je utvrditi neke aspekte osnovnoškolskog obrazovanja Roma. Status učenika Roma u razrednom odjelu ispitan je primjenom sociometrijske metode, a za dobivanje uvida u odnos učenika Roma prema obrazovanju korištena je metoda strukturiranog intervjua.

Provjeravane su hipoteze *Sociometrijski status učenika Roma je nepovoljniji u odnosu na ostale učenike u razredu*, *Učenici Romi imaju povoljan odnos prema obrazovanju* te *Mlađi učenici imaju povoljniji odnos učenika Roma prema obrazovanju u odnosu na starije učenike*.

Hipoteza 1. *Sociometrijski status učenika Roma je nepovoljniji u odnosu na ostale učenike u razredu* potvrđena je rezultatima sociometrijske metode u kojima je vidljivo kako svih petero učenika Roma pripada skupini odbijenih učenika tog razrednog odjela što je posljedica oblika ponašanja samih učenika. Druga hipoteza *Učenici Romi imaju povoljan odnos prema obrazovanju* potvrđena je metodom strukturiranog intervjua gdje je iz odgovora vidljivo kako romski učenici vole ići u školu i osjećaju se dobro dok borave u istoj. S obzirom na to da u intervjuu nema vidljivih razlika obzirom na dob, treća hipoteza *Mlađi učenici imaju povoljniji odnos učenika Roma prema obrazovanju u odnosu na starije učenike* se odbacuje. Romski učenici bez obzira na svoju dob imaju jednaki, pozitivan stav o školi i niti u jednom trenutku ne iskazuju otpor prema istome. Rezultati istraživanja upućuju na nedovoljnu kvalitetu obrazovne inkluzije učenika Roma što otvara pitanje načina na koji se zakonom garantirana prava učenika ostvaruju u praksi.

Rezultati ovog istraživanja nadovezuju se na ranije spoznaje o Romima i teškoće na koje nailaze tijekom obrazovnog procesa. Kao najvažniji aspekti uspješnosti njihovog obrazovanja ističu se:

- interkulturalnost
- osiguravanje primjerene potpore u učenju
- rad na razvoju socijalnih vještina učenika koje će dovesti do kvalitetnijih vršnjačkih odnosa.

Vidljivo je da su za povećanje kvalitete obrazovanja Roma nužna daljnja poboljšanja svih aspekata obrazovnog sustava, a osobito veća usmjerenost inicijalnog obrazovanja

učitelja na inkluzivnu praksu, širenje mogućnosti potpore učenicima u pripremama za školovanje (pravovremeno uključivanje u rani i predškolski odgoj i obrazovanje) i bolje povezivanje obrazovnog sustava sa sustavom socijalne zaštite, kako bi svaki učenik imao primjerene životne uvjete.

Pitanje kulture Roma nadilazi temu ovog rada, ali je ono nedvojbeno bitan činitelj međusobnog povezivanja i uvažavanja, što upućuje na potrebu aktivnijeg angažmana svih dionika obrazovnog procesa, poglavito učitelja koji je najvažniji kreator kvalitete razrednog ozračja.

LITERATURA

1. Bagić, D.; Burić, I.; Dobrotić, I.; Potočnik, D.; Zrinščak, S. (2014). Romska svakodnevica u Hrvatskoj: prepreke i mogućnosti za promjenu
2. Baranović, B. (2009). Život Romkinja u Hrvatskoj s naglaskom na pristup obrazovanju (Izvještaj o rezultatima istraživanja). Udruga žena Romkinja „Bolja budućnost“ Zagreb
3. Bartulović, M.; Kušević, B. (2016). *Što je interkulturno obrazovanje? Priručnik za nastavnike i druge znatiželjnike*. Zagreb, Centar za mirovne studije.
4. Bhabha, J.; Matache, M.; Chernoff, M.; Fuller, A.; Lloyd McGarry, S.; Simić, N.; Vranješević, J.; Stančić, M.; Spasić, B.; Mihajlović, M. (2018). One in One Hundred: Drivers of Success and Resilience among College-Education Romani Adolescents in Serbia
5. Brajša-Žganec, A.; Brkljačić, T.; Franc, R.; Merkaš, M.; Radačić, I.; Sušić, I.; Šikić-Mićanović, L. (2014). Analiza stanja prava djece u Hrvatskoj. Hrvatska, Ured UNICEF-a.
6. Dragun, M. (2000). Podrijetlo, mitologija i vjerovanja Roma. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, Vol. 9 No. 2-3 (46-47), 317-333.
7. Državni zavod za statistiku (2011a). Popis stanovništva, kućanstva i stanova, 31. ožujka 2011.: Stanovništvo prema narodnosti po gradovima/općinama, DZS, https://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_04/h01_01_04_RH.html (24. 4. 2020.)
8. Državni zavod za statistiku (2011b). Popis stanovništva, kućanstva i stanova, 31. ožujka 2011.: Stanovništvo prema materinskom jeziku po gradovima/općinama, DZS, [dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_08/h01_01_08_RH.html](https://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_08/h01_01_08_RH.html) (24. 4. 2020.)
9. Fonseca, I. (2005). *Sahranite me uspravno: Cigani i njihov put*. Zagreb: Naklada Pelago.
10. Galogaža, A. (1986). Socijalna i zdravstvena zaštita Roma. *Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja*, No. 87-90, 55-68.
11. Hrvatić, N. (1996). Romi u interkulturnom okružju. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, Vol. 5, No. 5-6 (25-26), 913-933.

12. Hrvatić, N. (2000a). Povijesno-socijalna obilježja Roma u Hrvatskoj. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, Vol. 9, No. 2-3 (46-47), 251-266.
13. Hrvatić, N. (2000b). Odgoj i izobrazba Roma u Hrvatskoj. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, Vol. 9, No. 2-3 (46-47), 267-290.
14. Hrvatić, N. (2005). Obrazovanje Roma u Hrvatskoj: pretpostavka za bolju kvalitetu života? Štambuk, M. Kako žive hrvatski Romi=How do Croatian Roma Live. 179-200. Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
15. Hrvatska enciklopedija (2020a). Romi. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=53315> (23. 4. 2020.)
16. Hrvatska enciklopedija (2020b). Sociometrija. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=56950> (7. 5. 2020.)
17. Kende, A.; Hadarics, M.; Lašticova, B. (2016). Anti-Roma attitudes as expression of dominant social norms in Eastern Europe. *International Journal of Intercultural Relations*, No. 60, 12-27.
18. Kunac, S.; Klasnić, K.; Lalić, S. (2018). Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: istraživanje baznih podataka. Centar za mirovne studije. Zagreb: Cvijet Senta
19. Kutnjak Vrtarić, M. (2019). Dječji brakovi u zamci od stvaranja stereotipa. Hrvatska: REYN
20. Lapat, G.; Šlezak, H. (2011). The Roma students' perception of the importance of education. *Metodički obzori*, Vol. 6, No. 11, 81-93.
21. Liegeois, J. P. (2009). *Romi u Europi*. Zagreb: IBIS grafika.
22. Lopez, R. M.; Lopez, C. A. (2014) Priručnik za uključivanje djece Roma u obrazovni sustav. Zagreb, Romsko nacionalno vijeće.
23. Maričić, J.; Kamenov, Ž.; Horvat, K. (2010). Preдрасуде u dječjoj dobi: provjera dviju skala socijalne distance. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, Vol. 21, No. 1, 137-158.
24. Miošić-Lisjak, N. (2017). Diskriminacija po osnovi entiteta/nacionalnosti/rase. Korak naprijed, nazad dva: Antidiskriminacijska politika u Hrvatskoj 2011. – 2016. 43-47. Zagreb: Centar za mirovne studije. Cvijet senta.
25. Narodne novine (2010). Ustav Republike Hrvatske. NN 56/90, 135/97, 8/98, 113/2000, 124/2000, 28/2001, 41/2001, 55/2001, 76/2010
26. Narodne novine (2010). Ustavni zakon o pravilima nacionalnih manjina. NN 155/02, 47/10.

27. Narodne novine (2012). Nacionalna strategija za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. do 2020. godine. Zagreb, Narodne novine, br. 150/2011.
28. Narodne novine (2012). Pravilnik o provođenju pripremne i dopunske nastave za učenike koji ne znaju ili nedostаточно znaju hrvatski jezik i nastave materinskoga jezika i kulture države podrijetla učenika, NN 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 16/12, 86/12
29. Narodne novine (2012). Zakon o suzbijanju diskriminacije. NN 85/08, 112/2012.
30. Narodne novine (2015). Obiteljski zakon. NN 103/2015
31. Narodne novine (2019). Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi. NN 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 126/12, 94/13, 152/14, 07/17, 68/18, 98/19
32. Narodne novine (2019). Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju. NN 10/97, 107/07, 94/13, 98/19.
33. Ninčević, M. (2008). Interkulturalizam u odgoju i obrazovanju: Drugi kao polazište. *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, Vol. VII, No. 1, 59-84.
34. Nuhanović, S.; Berbić Kolar, E. (2017). Music education of Roma students in Croatia as the encouragement of Croatian standard language acquisition. *Pannoniana: Časopis za humanističke znanosti*, Vol. 1, No. 2, 123-137.
35. Peček, M.; Munda, M. (2016). Roma pupils' attitudes towards education – a case study. *Intercultural Education*, Vol. 26, No. 5, 425-443.
36. Penić, G. (2008) Romska djeca brojeve uče uz pomoć kuna, Jutarnji.hr <https://www.jutarnji.hr/vijesti/zagreb/romska-djeca-brojeve-uce-uz-pomoc-kuna/4036266/> (19. 5. 2020.)
37. Pokreni kotač znanja: Uključimo romsku djecu u obrazovanje <https://phralipen.hr/2020/04/16/uljpnm-pokrece-kampanju-pokreni-kotac-znanja/> (19. 5. 2020.)
38. Radosavljević, P.; Marjanović, V.; Novak, B.; Perhoč, V.; Kralj, E. (2019). Naziv za Rome i Romske skupine, <http://www.reyn-hrvatska.net/wp-content/uploads/2019/04/DAJ-PET-ucenici-HRVATSKI.pdf> (23. 4. 2020.)
39. Rebernak, N. (1986). Pismenost i obrazovanost romskog stanovništva. *Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja*, No. 87-90, 69-80.
40. REYN (2015). Čuješ li me? Hrvatska: REYN

41. REYN (2016). Vrtić za sve! Hrvatska: REYN
42. REYN Hrvatska, Mreža podrške romskoj djeci <http://www.reyn-hrvatska.net/> (4. 5. 2020.)
43. REYN, Newly opened Play Hub in Croatia <https://www.reyn.eu/newly-opened-play-hub-in-croatia/> (5. 5. 2020.)
44. Romski portal, Model „C“ obrazovanja za pripadnike romske nacionalne manjine <romskiportal.com/2015/10/01/model-c-obrazovanja-za-pripadnike-romske-nacionalne-manjine/> (5. 5. 2020.)
45. Tonković, A. (2017). Uloga predškolskog odgoja u školovanju i integraciji romske djece. Zagreb, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
46. UN (1989). Konvencija o pravima djeteta
47. UNICEF. Konvencija o pravima djeteta, <https://www.unicef.org/croatia/konvencija-o-pravima-djeteta> (24. 4. 2020.)
48. Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina: Obilježja Roma u RH <pravamanjina.gov.hr/nacionalne-manjine/ostvarivanje-prava-romske-nacionalne-manjine/nacionalni-program-za-rome/obiljezja-roma-u-rh/385> (24. 4. 2020.)
49. Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina: Ostvarivanje prava romske nacionalne manjine <https://ljudskaprava.gov.hr/ostvarivanje-prava-romske-nacionalne-manjine/584> (28. 5. 2020.)
50. Vijeće Europe (2010). Predmet Oršuš i drugi protiv Hrvatske (Zahtjev br. 15766/03), presuda. Salzburg, Europski sud za ljudska prava.
51. Vlada Republike Hrvatske (2009). Izvješće o provođenju akcijskog plana desetljeća za uključivanje Roma za 2007. i 2008. godinu. Zagreb.
52. Vlada Republike Hrvatske (2018). Izvješće o provedbi nacionalne strategije za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. do 2020. godine, za 2016. i 2017. godinu. Zagreb.
53. Vlada republike Hrvatske (2019). Akcijski plan za provedbu nacionalne strategije za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. do 2020. godine, za 2019. i 2020. godinu. Zagreb, Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina.

PRILOZI

Prilog 1. Popis tablica i slika

Tablica 1. Rezultati sociometrijskog mjerenja za pitanje *S kime bi/ne bi želio/željela sjediti u klupi?*

Tablica 2. Rezultati sociometrijskog mjerenja za pitanje *S kime bi/ne bi želio/željela ići na izlet?*

Tablica 3. Rezultati sociometrijskog mjerenja za pitanje *S kime bi/ne bi želio/željela sudjelovati na školskom projektu?*

Tablica 4. Ukupni rezultati sociometrijskog upitnika

Tablica 5. Učenički komentari iz sociometrijskog mjerenja (učenici su poredani abecednim redom)

Tablica 6. Odgovori na 3. pitanje intervjuja *Voliš li ići u školu?*

Tablica 7. Odgovori na 4. pitanje intervjuja *Je li važno ići u školu?*

Tablica 8. Odgovori na 5. pitanje intervjuja *Što voliš u školi?*

Tablica 9. Odgovori na 6. pitanje intervjuja *Što ne voliš u školi?*

Tablica 10. Odgovori na 7. pitanje intervjuja *Što ti je teško u školi?*

Tablica 11. Odgovori na 8. pitanje intervjuja *Kako se osjećaš dok si u školi?*

Tablica 12. Odgovori na 10. pitanje intervjuja *Tko ti pomaže u razredu?*

Tablica 13. Odgovori na 13. pitanje intervjuja *Tko ti pomaže s učenjem i pisanjem zadaće?*

Tablica 14. Odgovori na 14. pitanje intervjuja *Bi li želio/željela završiti osnovnu školi?*

Tablica 15. Odgovori na 15. pitanje intervjuja *S čime se želiš baviti?/Što bi želio/željela raditi?*

Prilog 2. Sociometrijski upitnik

Razredni odjel: _____

DATUM: _____

	PITANJA	IME UČENIKA- 1.	Obrazloži zašto si izabrao/la baš tog/tu učenika/cu	IME UČENIKA- 2.	Obrazloži zašto si izabrao/la baš tog/tu učenika/cu	IME UČENIKA- 3.	Obrazloži zašto si izabrao/la baš tog/tu učenika/cu
1.	S kim bi želio/željela sjediti u klupi?						
2.	S kim bi želio/željela sudjelovati u školskom projektu?						
3.	S kim bi želio/željela ići na izlet?						

	PITANJA	IME UČENIKA- 1.	Obrazloži zašto si izabrao/la baš tog/tu učenika/cu	IME UČENIKA- 2.	Obrazloži zašto si izabrao baš tog/tu učenika/cu	IME UČENIKA- 3.	Obrazloži zašto si izabrao baš tog/tu učenika/cu
4.	S kim <u>ne bi želio /želiela</u> sjediti u klupi?						
5.	S kim <u>ne bi želio /želiela</u> sudjelovati u školskom projektu?						
6.	S kim <u>ne bi želio /želiela</u> ići na izlet?						

Prilog 3. Suglasnost o istraživanju za učenike

Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Beata Guszak

Poštovani roditelji.

Za potrebe pisanja diplomskog rada provodimo istraživanje. Sudjelovanje Vašeg djeteta u istraživanju uključivat će sudjelovanje u redovnoj nastavi (iz sata razredne zajednice) i ispunjavanje anonimnog upitnika.

Sukladno Etičkom kodeksu podatci dobiveni u ovom istraživanju bit će strogo povjerljivi i čuvani.

Dopuštenje za ispitivanje dobiveno je od ravnateljstva škole, a u skladu s Etičkim kodeksom, željeli smo Vas obavijestiti o istraživanju i zatražiti Vašu suglasnost. Učenicima ćemo pobliže objasniti svrhu ispitivanja, odgovoriti na njihova pitanja te ih zamoliti za njihov pristanak za sudjelovanje na istraživanju. Nakon toga, ispitivanje će se obaviti samo s onim učenicima koji su pristali sudjelovati.

SUGLASNOST

Suglasna/Suglasan sam da moje dijete _____

(ime, prezime, razred) sudjeluje u istraživanju, uz pridržavanje Etičkog kodeksa i uz zaštitu tajnosti podataka.

(potpis roditelja/skrbnika)

Prosinac, 2019.

Zagreb

Izjava o samostalnoj izradi rada

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE

IME I PREZIME STUDENTICE: Beata Guszak

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA

Izjavljujem da sam diplomski rad pod nazivom *Neka obilježja obrazovanja učenika pripadnika romske nacionalne manjine u redovnom obrazovnom sustavu* izradila samostalno. Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane su ili se temelje na drugim izvorima, bilo da su u pitanju knjige, znanstveni ili stručni članci, internet stranice, zakoni i sl. u radu su jasno označeni kao takvi te primjereno navedeni u popisu literature.

U Zagrebu, _____

(Potpis studenta)